
X. Občan a společnost

Tomáš Sokol
Miroslav Hiršl
Hana Popelková
Helena Čornejová
Václav Vojkůvka
Ivana Kněžínková
Alena Kazdová
Marie Volková
Jan Hrbáček
Pavel Otto

Úvodem budiž poznamenáno, že není zrovna snadné posuzovat plody legislativního úsilí vlády za tři a půl roku jejího působení. Jednak jde o hodnocení něčeho, co je nejen problém odborný, ale současně i dost značné politikum, zejména před volbami, kdy jsou politické strany zvlášť citlivé na jakákoliv hodnocení toho, co udělaly, případně provedly v uplynulém období. Jde také o rozsáhlou materii, u níž výsledný dojem vytvářejí jednotlivé právní předpisy, které samy o sobě také musejí být hodnoceny. Téma je tedy dost obtížně uchopitelné.

Tomáš Sokol, říjen 2001

X. Občan a společnost

Čtyři roky „legislativní smršti“

Kritériem hodnocení legislativních aktivit vlády nemůže být „jen“ obecná kvalita zákonů, tj. to, zda dostatečně věcně postihují záměr, pro který byla úprava přijata, a zda jsou bezvadné i po formální stránce, ale navíc i jejich kompatibilita s normami EU. Navíc mohou existovat podstatné rozdíly v nahlížení na konkrétní dopad a tedy smysl právní normy. Praktickým příkladem může být ustanovení § 133a občanského soudního řádu, které je účinné od 1. 1. 2001 a podle něhož skutečnosti tvrzené o tom, že účastník byl přímo nebo nepřímo diskriminován na základě svého pohlaví, má soud ve věcech pracovních za prokázané, pokud v řízení nevyšel najevo opak. Srozumitelněji řečeno, pokud zaměstnavatel opak neprokázal. Zdá se zřejmé, že jinak se na takovou úpravu může dívat právě propuštěná sekretářka a jinak její bývalý šéf.

Žádné hodnocení něčeho takového, jako je čtyřletý legislativní proces, také nemůže být zcela komplexní, pokud by nemělo jít o poměrně rozsáhlou monografii. Lze pouze aspirovat na podání co možná nejvyváženější informace z pohledu toho, kdo tak činí. V tomto případě tedy tuto informaci podávám z pohledu praktického právníka, jehož údělem je legislativní výrobky užívat v praxi.

Elektronický právní systém ASPI eviduje v roce 1998, počínaje prvou schůzí Parlamentu 15. 7. 1998, pět přijatých zákonů. V roce 1999, což byl první celý rok, v němž působila současná vláda samostatně, bylo přijato 72 zákonů, 134 vyhlášek a 57 nařízení vlády. V roce 2000 nabylo platnosti 151 zákonů, 228 vyhlášek a 101 nařízení vlády. V tomto roce k 1. 9. 2001 je to 64 zákonů, 147 vyhlášek a 62 nařízení vlády.

Pro srovnání např. v roce 1993, což byl první celý rok samostatné ČR, ale také rok, v němž doznívaly důsledky rozdělení státu, bylo přijato 78 zákonů, 112 vyhlášek a 33 nařízení vlády. V roce 1994 to bylo 70 zákonů, 59 vyhlášek a 30 nařízení vlády. V roce 1995 pak 74 zákonů, 103 vyhlášky a 36 nařízení vlády. Vnímáno z tohoto pohledu, jediný rok, který se skutečně vymyká průměru a v němž byl přijat více než dvojnásobek zákonů, vyhlášek i nařízení vlády, byl rok 2000. Je ale zřejmé, že jakékoliv dramatizování četnosti navrhovaných zákonů expresivními pojmy, jako je třeba „legislativní smršť“, by bylo poněkud nadnesené.

Jiný úhel pohledu nabízejí podklady Parlamentu České republiky, Poslanecké sněmovny – viz www.psp.cz/sqw/tisky.sqw. Za uplynulé volební období, tj. počínaje prvou schůzí Poslanecké sněmovny, bylo do 31. 10. 2001 Poslanecké sněmovně předloženo celkem 671 návrhů zákonů. Z toho vláda předložila 396 návrhů, z nichž 220 bylo doposud schváleno, 88 bylo buď zamítnuto nebo vráceno nebo vzato zpět a o 88 dosud nebylo jednáno. Poslanci sami předložili 251 návrhů, z nichž 113 zase zamítlí nebo posléze vzali zpět, schváleno bylo 64 návrhů a o 74 se má ještě jednat. Do zmíněného počtu 671 zbývá 19 senátních návrhů zákonů, z nichž čtyři návrhy byly schváleny, šest zamítnuto a devět má být teprve projednáno, a pět návrhů zákonů předložených v rámci nových práv navrhopvat zákony zastupitelstvem krajů.

Zákon o dani z příjmů byl ve sledovaném období (tedy od druhé poloviny 1998) změněn dvacetkrát, zákon o DPH sedmkrát, obchodní zákoník desetkrát, občanský zákoník sedmkrát, trestní zákoník dvacetkrát, trestní řád šestkrát a zákon o konkursu a vyrovnání sedmkrát. Vybral jsem namátkou podle své úvahy nejfrekventovanější předpisy a současně připomínám, že statistika zahrnuje i novely, které zpracovali či nainože spíše spáchali poslanci. Je skoro zřejmé, že běžný smrtelník nemá naprosto žádnou šanci se v takto měněných zákonech orientovat, ale zejména se takové zákony nemohou stát žažitou normou chování. I většina právníků bývá upřímně překvapena, co, třeba přes dovolenou, v zákonech zase přibýlo, resp. se změnilo.

Jednou z priorit volebního programu ČSSD byla preference „nových komplexních zákonů namísto nestálých novelizací“. Nemyslím si, že by se tento záměr příliš vydařil, byt svoji roli sehrálo i kutilství jednotlivých skupin poslanců.

X. Občan a společnost

Za celé volební období se vláda pokusila dvěma návrhy změnit Ústavu České republiky. V jednom případě se jí to zákonem č. 300/2000 Sb. podařilo, ve druhém případě je návrh projednáván. Provedená změna je nesporně přínosem, neboť umožňuje pružnější rozhodování o vyslání vojska mimo ČR a o pobytu cizích vojsk na našem území.

Větší rozruch vzbudil vládní návrh zákona o volbách do Parlamentu, který podstatným způsobem změnil volební systém v ČR. Zákon byl po rozhořčených politických soubojích přijat v červnu 2000 a hned nato napaden ústavní stížností prezidenta republiky, který ho předtím odmítl podepsat. Napadáno bylo několik změn, zejména však změna počtu volebních obvodů z osmi na 35, nutnost skládat kauci, způsob výpočtu mandátů a volební příspěvek za jeden získaný volební hlas a povinnost skládat kauci. Ústavní soud svým nálezem ze dne 24. 1. 2001 podstatnou část schválených změn zrušil pro jejich neústavnost. Píkaným důsledkem této legislativní taškařice je současná absence použitelného zákona o volbách. Pokud by bylo by nutné z jakéhokoliv důvodu uspořádat předčasné volby, není podle čeho.

Rozsáhlou bitvu vedla vláda v oblasti daní. Až doposud předložila Parlamentu 36 návrhů změn zákonů o daních, případně návrhu nového zákona o přiznání k majetku. Šlo o daně spotřební, daň dědicovou, darovací a z převodu nemovitostí, daň z nemovitostí, spotřební daně, DPH, daně z příjmů a obecní daně. Z těchto 36 případů byla desetkrát úspěšná, šestnáctkrát neúspěšná, tři návrhy jsou po schválení sněmovnou projednávány v Senátu a sedm návrhů je dosud projednáváno. Přitom v případě návrhu zákona o přiznání majetku vláda předložila Parlamentu návrh tohoto zákona dvakrát a pokaždé neúspěšně. K těmto fiskálním prohrám je nutné počítat i zamítnutý návrh zákona o registračních pokladnách.

Oproti poněkud rozpačitému výsledku legislativního úsilí v oblasti daní je jednoznačným úspěchem vládní legislativy resort obrany státu či vnitřní bezpečnosti. Kromě již zmíněné ústavní změny byly přijaty velice důležité právní normy, branný zákon, zákon o vojácích z povolání a související právní předpisy, zákon o vojenské základní službě, zákon o ozbrojených silách, o pobytu ozbrojených sil na území ČR, o obranné standardizaci atd.

Zcela neúspěšně si naproti tomu vláda vedla v oblasti regulace držení střelných zbraní, neboť její první návrh zákona o střelných zbraních a střelivu byl zamítnut v prvním čtení, druhý návrh, kterým se pokusila prosadit přijetí takového zákona, byl vládě sněmovnou vrácen a třetí návrh byl opět zamítnut v prvním čtení. Vláda v tomto bodě poněkud připomínala tragickou postavu muže, který se, podle dobrého vojáka Švejka, znovu a znovu pokoušel dostat různými způsoby do vinárny, odkud byl pro obtížné chování vyhozen.

Řečeno mluvou sportovních komentátorů, plichtou skončilo legislativní úsilí vlády v oblasti drah, kdy sice byl schválen zákon o drahách, ale naproti tomu byl zamítnut zákon o transformaci železnic.

Úspěšná byla vláda při prosazování ekologických zákonů. Z dosud deseti navržených – zákon o zákazu nakládání s genetickými modifikacemi, o hospodaření s energií, posuzování vlivů na životní prostředí, o odpadech atd. – bylo šest schváleno a čtyři jsou v různém stadiu „rozjednanosti“ včetně zákona o obalech, který čeká na své projednání v Senátu.

Jednoznačným úspěch představuje schválení zákonů směřujících k vytvoření krajů, resp. hlavního města Prahy, i novela zákona o obcích a související právní předpisy. Těmito zákony dochází k zásadní změně ve struktuře správního členění ČR.

Přijaty byly návrhy pěti vládních zákonů o státním občanství, pobytu cizinců na území ČR a azylu. Jde nepochybně o předpisy, které velmi významně mění poměry v této oblasti.

Zvláštní kapitolou je oblast zdravotnictví, resp. zdravotního pojištění, která soudě podle poměru schválených a zamítnutých, resp. zpět vzatých vládních návrhů může být označena za vládní debakl. Předloženo bylo jedenáct návrhů, mimo jiné zákon o péči o zdraví lidu, veřejném zdravotním připojištění, ochraně veřejného zdraví a veřejném zdravotním pojištění, z nichž přijat byl pouze zákon o zdravotních prostředcích, zákon o léčivech a ochraně veřejného zdraví, ovšem až na druhý pokus. Návrh zákona o veřejném zdravotním pojištění byl jednou vrácen, jednou vzat vládou zpět a nyní je ve druhém čtení. Mezitím se jej pokusili jako poslanecký návrh prosadit někteří poslanci, ovšem byl zamítnut v prvním čtení. Zákon o péči o zdraví lidu byl posléze novelizován zákonem č. 260/2001.

X. Občan a společnost

I veřejností byly pozorně sledovány legislativní změny v oblasti justice, resp. soudního řízení. Zde byla vláda relativně velmi úspěšná, neboť byla přijata rozsáhlá novela občanského soudního řádu a související právní předpisy. Byl schválen i zákon o veřejných dražbách a zejména návrh zákona o soukromých exekutorech, jehož dopad je očekáván možná až s přehnanými nadějemi. Změny v občanském soudním řádu jsou tak hluboké, že je lze označit za historické. Totéž platí o trestním řádu, kde po prvním neúspěchu stihla vláda předložit další návrh. Ten byl poměrně hladce Parlamentem schválen a nabývá účinnosti 1. 1. 2002. Tímto dnem začne po zhruba padesáti letech fungovat podstatně odlišný systém trestního řízení a dlužno připustit, že je nemálo těch, kteří mají o úrovni tohoto fungování velmi skeptické představy. Ke změnám, byť nikoliv podstatným, došlo i v trestní zákoně. Tam ovšem a bohužel spíše v důsledku poslaneckých hrátek než díky vládní iniciativě.

Poměrně rozsáhle byl novelizován zákoník práce.

Pokud jde o další oblasti veřejné správy, pak došlo např. k přijetí zákona o vysokých školách, zákona o zadávání veřejných zakázek, byl schválen tiskový zákon, který přes všechny výhrady je nepochybně normou významně modernější než předchozí zákon, starý více než 30 let. Byly přijaty nové zákony upravující rozhlasové a televizní vysílání. Ve vztahu ke změnám televizních předpisů se to ovšem dalo za událostí, pozorovatelných i z druhého konce světa. Krokem vpřed, byť učiněným poněkud diskutabilním způsobem, je schválení zákona o ochraně osobních údajů. Již naprosto neudržitelnou situaci vyřešilo přijetí zákona o majetku ČR, který nahradil zcela nepoužitelnou vyhlášku o hospodaření s národním majetkem z roku 1988.

Nově byl zřízen i institut veřejného ochránce práv, což lze, minimálně z pohledu vlády, hodnotit jako jednoznačný úspěch, ať už se na smysl zřízení tohoto úřadu díváme jakkoliv.

Jak již bylo konstatováno, měněn byl, a to poměrně často, zákon o konkursu a vyrovnání. Z vnějšího pohledu se zdá, že zákonodárce si ještě do této chvíle neujasní, kdo má mít v konkursu hlavní slovo, jestli soud nebo správce konkursní podstaty anebo věřitelé, takže zákon je měněn podle toho, která skupina zrovna nejúčinněji lobbuje.

Za důležité považují přijetí zákona o sociálně-právní ochraně dětí, neboť jde o velice důležitou normu, podstatně rozšiřující škálu možností ochrany dětí před negativními vlivy včetně týrání.

Novelizován byl občanský zákoník, do něhož byla vložena část upravující tzv. spotřebitelské smlouvy, tj. speciální druh smluv, v nichž na jedné straně stojí fyzická osoba, zákazník-spotřebitel, a na druhé straně obchodník, který se prodejem zabývá po živnostensku. Smyslem speciální úpravy takových smluv je posílit postavení spotřebitele, který je vnímán jako slabší partner. Sama o sobě je zvýšena ochrana spotřebitele obecním evropským trendem a zřejmě i na místě, i když v některých případech již jde o poměrně značné protektorství skoro předpokládající, že spotřebitel je prakticky nesvéprávný. S ochranou spotřebitele souvisí nově přijatý zákon o technických požadavcích na výrobky, zákon o podmínkách spotřebitelského úvěru a zřejmě i zákon o podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu.

Ke změnám, jejichž cílem bylo zpřesnit úpravu, zejména pokud šlo o obchodní společnosti, došlo v obchodní zákoně.

Možná ne příliš vnímaný, ale důležitý je zákon o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem z roku 2000, na jehož základě je židovským komunitám i fyzickým osobám vrácen majetek, odňatý v období od 29. 9. 1938 do 8. 5. 1945, který měl v držení stát.

V Parlamentu je nyní projednáváno několik dalších významných návrhů zákonů. Mimo jiné zákon o omezení plateb v hotovosti, zákon o soudcích, zákon o českých drahách, opět zákon o veřejném zdravotním pojištění a opět zákon o zbraních a střelivu. Navrhovány jsou i další změny v občanském soudním řádu, občanském zákoníku, trestním zákoně. Vláda navrhuje také zákon o vojenských veteránech, o finanční prokuratuře a o soudním řádu správním, který by měl vytvořit podmínky pro úplné přezkoumání správních rozhodnutí včetně vzniku Nejvyššího správního soudu.

Ve výčtu nebyl uveden zákon o svobodném přístupu k informacím (zák. č. 106/1999 Sb.) a zákon o elektronickém podpisu (zák. č. 227/2000 Sb.) U obou jde sice o značné novum, v případě zákona o elektronickém podpisu dokonce i o jistou kuriozitu, neboť touto úpravou jsme předběhli i mnoho vyspělých ze-

X. Občan a společnost

mi, nejde však o návrhy vládní, ale senátní v případě zákona o svobodném přístupu k informacím a poslanecký ve druhém případě.

Je jisté jednou věcí existence nových zákonů a novel a druhou věcí jejich zpracování, věcně i formální, a jak jsem již psal, i jejich slučitelnost s normami EU. V posledním z těchto hledisek si netroufám být arbitrem, jen musím potvrdit, že v řadě případů se zdá být akceptace směrnic EU spíše přáním zákonodárce než realitou. Jinde se zase zdá, že mnohde je výklad směrnic a tedy toho, co by mělo být přeneseno do našich norem, buď zbytečně rigidní, anebo nepřesný. Výsledkem jsou pak normy zbytečně přísné anebo obtížně srozumitelné. Příkladem může být zákon o ochraně osobních údajů č. 101/ 2000 Sb. Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 95/46 ES ze dne 24. 10. 1995 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním údajů a volným pohybem těchto údajů výslovně hovoří o tom, že se vztahuje na zpracování údajů, pouze „pokud jsou automatizovány nebo pokud jsou zpracované údaje obsaženy nebo mají být obsaženy v kartotéce uspořádané podle zvláštních hledisek týkajících se osob, aby byl umožněn snadný přístup k dotčeným údajům“ (čl. 15). Toto kritérium nebylo do našeho zákona přeneseno, zákonodárce se pokusil je nahradit úpravou vylučující ze zákona nahodilé shromažďování údajů. Výsledkem bylo, že – doslovně vyloženo – by se měl vztahovat na každého, kdo je nucen shromažďovat takové osobní údaje. Takže začal hon na advokáty, lékaře, které snad zachránila novela zákona, ale pořad zůstává nejasný, zda se zákon vztahuje např. na školy, evidující údaje o svých žácích, obchodní domy a obchodníky vůbec, pokud evidují osoby přistřižené při krádeži apod. Obdobně novela obchodního zákoníku, která se honosila přídomkem evropská, způsobila kvůli nešťastným formulacím na počátku roku takovou paniku, že bylo nutné pro podnikatele vydávat speciální tiskové informace o tom, co v zákoně je a co tam není, přesněji jak by neměl být vykládán. Přesto je však třeba přiznat, že nejsou-li vždy přijaté právní předpisy zcela v souladu s komunitárním právem, nepochybně se mu blíží v míře, která je zřejmě pro EU přijatelná.

Skoro o každém z přijatých zákonů či o každé z novel by bylo možné zpracovat samostatný rozbor, který by svým rozsahem přesáhl rozměry tohoto článku. Je totiž jednou věcí, nakolik si EU na základě rámcové informace „odškrtné“ existenci další požadované normy a nakolik se tato norma dá použít jako právní instrument, nakolik je srozumitelná a v souladu s jinými právními předpisy. V tomto směru nelze současnou situaci považovat za uspokojivou. Zákony jsou tvořeny a přijímány ve spěchu, který je možná pochopitelný vzhledem k postupu rozhovorů o přijetí do EU, ale neslučitelný s požadavkem na vznik kvalitního zákona. Zákony jsou prostě jen dobré nebo rychlé. My máme vesměs ty druhé.

Nedá se ale asi říct, že by to byl problém výhradně této vlády. Kvalitní legislativci nejsou, resp. jich je málo, což byl problém nejen této vlády, ale i vlády předchozí a jistě i budoucí. ČSSD zřejmě většinu svého programového prohlášení, pokud jde o slibované zákony, splnila. Alespoň nominálně. Ještě tak asi dalších pět let se bychom se měli s přijatými zákony seznamovat a objevovat jejich přednosti a nedostatky. Tradice opakovaných novelizací ale takovou možnost v podstatě vylučuje, takže pokud se něco zásadního nezmění, budeme žít od novely k novele a právní vědomí obyvatel bude i nadále upadat. Bylo zřejmě nutné vyprodukovat většinu přijatých zákonů. Ale teď by měla přijít vládní garnitura, která legislativní proces pokud možno zpomalí a bude se věnovat vyhodnocení dosavadních úprav a dlouhodobější přípravě takových legislativních změn, jež by co možná nejvíc chyb a nedostatků odstranily. Garnitura, která dá prostor diskusi o rekodifikaci zásadních právních předpisů, tedy především občanského a s tím souvisejícího obchodního práva, trestního práva a obou druhů soudního, civilního i trestního. Nejsem si ale jist realností a splnitelností mého přání.

JUDr. Tomáš Sokol, advokát

Více informací:

Měsíčník Právní rádce (www.pravniradce.ihned.cz)

www.psp.cz

www.mvcr.cz/sbirka

X. Občan a společnost

Sociální ochrana

Sociální ochrana v ČR je tvořena třemi základními systémy: sociálním pojištěním, státní sociální podporou a systémem sociální péče. Sociální pojištění představuje zajištění potřeb občanů v souvislosti se ztrátou příjmu z výdělečné činnosti v případě mateřství, nemoci, ošetřování člena rodiny, invalidity, stáří a ztráty živitele. Systém zahrnuje nemocenské a důchodové pojištění. Státní sociální podpora představuje pomoc státu zejména rodinám s dětmi. Tento systém sjednotil sociální dávky, roztržité v jiných systémech, a zavedl nové dávky, které umožňují reagovat na vybrané sociální situace, zejména na nízkou příjmovou úroveň domácností. Sociální pomoc je poskytována občanům, jejichž životní potřeby nejsou dostatečně zabezpečeny a s ohledem na zdravotní stav, věk či z jiných vážných důvodů si tyto příjmy nemohou zvýšit. Většina dávek sociální pomoci je vázána na sociální potřebnost osob, tzn. nedosahují-li příjmy úrovně životního minima.

Tab. č. X/1

Podíl výdajů na sociální ochranu na HDP (v %)

	1989	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sociální pojištění	8,8	10,3	9,1	9,3	9,8	10,0	10,7	10,8	11,5	11,9
důchody	7,4	8,6	7,6	7,6	8,1	8,3	9,2	9,4	9,9	10,0
nemocenské	1,4	1,3	1,2	1,4	1,5	1,4	1,2	1,1	1,1	1,4
nezaměstnanost	0,0	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,5	0,6
Státní sociální podpora	2,1	2,5	2,1	2,0	1,9	1,8	1,8	1,6	1,7	1,7
Sociální péče	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,5	0,6
Sociální výdaje celkem	11,4	13,1	11,5	11,6	12,0	12,1	12,8	12,8	13,7	14,2
Výdaje na zdravotnictví	4,8	5,2	6,4	6,1	6,2	5,8	6,0	6,1	6,0	6,1
ÚHRNEM soc.+zdrav.	16,2	18,3	17,9	17,7	18,2	17,9	18,8	18,9	19,7	20,3

Příjmy a výdaje sociálního pojištění

Dávky z titulu sociálního pojištění (důchody, nemocenské, dávky v nezaměstnanosti), dosáhly v roce 2000 (včetně správních nákladů) 222 mld. Kč (tab. č. X/194). Představuje to 12 % hrubého domácího produktu a 84 % všech výdajů na sociální ochranu bez výdajů na zdravotní péči. Poprvé nevznikl v systému sociálního pojištění přebytek, jak tomu dosud bylo ve všech předcházejících letech. Vybrané pojistné bylo nižší než výdaje o 6,5 mld. Kč, zatímco v letech 1993 – 1998 přebytky byly v rozmezí 10 až 20 mld. Kč ročně. Bylo to způsobeno deficitem důchodového účtu v rozsahu téměř 20 mld. Kč, zatímco fond zaměstnanosti byl opět aktivní 13 mld. Kč a náklady na nemocenské pojištění byly plně kryty z pojistného.

Výběr pojistného se v roce 2000 zvýšil o 5,4 % (+11,3 mld. Kč). Roční přírůstek nedoplatků o 3,1 % ročního inkasa je nejlepší výsledek od roku 1995. Podíl výdajů na sociální pojištění na hrubém domácím produktu (tab. č. X/192) se v roce 2000 v porovnání s rokem 1999 zvýšil o 0,49 %, z toho u nemocenského o 0,37 %. Obnovila se tím váha tohoto druhu pojištění na HDP z let 1994 – 1996.

Celkové výdaje na sociální ochranu v roce 2000 vzrostly o 26,7 mld. Kč; znamenalo to nárůst podílu těchto výdajů na hrubém domácím produktu o 0,6 %, z 19,7 na 20,3 %. Výrazný růst podílu byl zaznamenán u nemocenského pojištění (o 0,37 %), kde se jednalo o vyrovnání dlouhodobého zaostávání. Mírně (o 0,06 až 0,08 % bodu) rostl podíl nákladů na důchody, nezaměstnanost, sociální péči a zdravotnictví. Podíl státní sociální podpory klesl.

X. Občan a společnost

Tab. č. X/2

Sazby pojistného na sociální a zdravotní pojištění a politiku zaměstnanosti (v procentech z vyměřovacího základu)

	zdravotní pojištění	nemocenské pojištění	důchodové pojištění	politika zaměstn.
zaměstnanec	4,5	1,1	6,5	0,4
zaměstnavatel	9,0	3,3	19,5	3,2
OSVČ	13,5	4,4 *	26,0	3,6

Pozn.: * osoba samostatně výdělečně činná se od roku 1994 účastní nemocenského pojištění dobrovolně

Tab. č. X/3

Příjmy a výdaje sociálního pojištění (v miliardách Kč)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	rozpočet 2001*
Vybrané pojistné									
důchody	83	101,6	120,9	134,7	147,2	156,3	161,8	170,5	173,8
nemocenské pojištění	14,5	17,8	20,7	22,2	24,4	26	27,7	28,1	29
nezaměstnanost	12,1	11,1	13,3	18,2	20,3	21,6	22,4	23,6	23,7
ÚHRNEM	109,6	130,5	154,9	175,1	191,9	203,9	210,9	222,2	226,5
Výdaje na dávky									
důchody	76,6	88,2	109,8	127,6	151,1	166,1	177,8	186,9	197,8
nemocenské dávky	12	16,7	19,7	22,1	19,8	18,6	19,3	27,3	28,7
nezaměstnanost	2,2	2,6	2,4	2,7	4	5,1	7,7	9,1	10,1
ÚHRNEM	90,8	107,5	131,9	152,4	174,9	189,8	204,8	223,3	236,6

Pozn.: * bez ozbrojených složek a dávek vyplácených do ciziny

Vývoj starobního důchodu

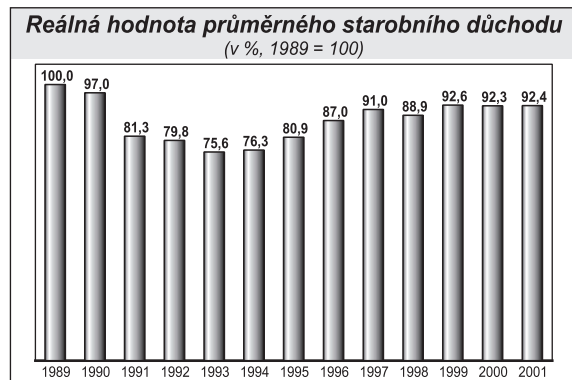
Starobní důchod dosáhl v ročním průměru v roce 2000 částky 5962 Kč a v prosinci tohoto roku 6296 Kč. V ročním průměru vzrostl důchod o 240 Kč, tj. o 4,2 %. To při zvýšení životních nákladů domácností nepracujících důchodců znamenalo malý pokles jeho kupní síly (0,5 %). V červenci 1998 chybělo průměrnému starobnímu důchodci v cenách tehdy platných pro dosažení původní kupní síly z roku 1989 592 Kč a v březnu 2001 stále ještě 470 Kč. Vyjádřeno relací ke kupní síle roku 1989 tato vzrostla pouze o 2,6 bodu na 93 %. Nejvyšší byla úroveň dosažená v druhé polovině roku 1999 (94,5 až 95,4 procenta) a při valorizaci v prosinci 2000 (95,7 %).

V průběhu roku 2000 se relace starobního důchodu ke mzdě (graf č. X/2) nezlepšila, ale v poměru k čisté průměrné mzdě klesla z 57,5 na 56,4 %. V roce 2001 pokles relace pokračoval a starobní důchod představoval v průměru 55 % čisté mzdy. Vyjádřeno k hrubé mzdě byl v roce 2000 průměrný starobní důchod ve výši 44,2 %. V roce 2001 se tato relace snížila na 43,1 %.

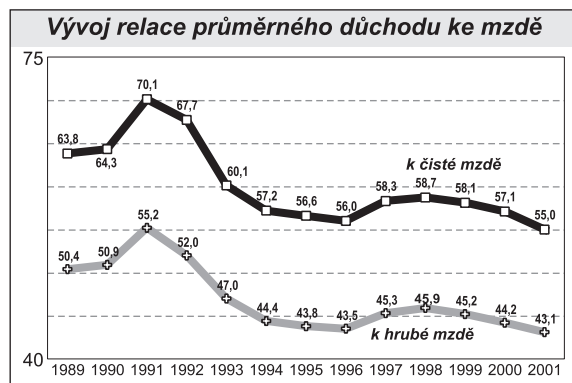
Počet nově přiznaných starobních důchodů vzrostl v roce 2000 o 79 tisíc, z toho bylo 47 tisíc, tj. téměř 60 %, předčasných. Celkově počet vyplácených starobních důchodů vzrostl pouze o 29 tisíc. V průběhu roku se vedle starobních důchodů zvýšil pouze počet částečných invalidních důchodů (o 4,3 tisíce). Naopak výrazně klesl počet sólo vdovských případně vdoveckých důchodů (o 6,8 %) a též poměrných

X. Občan a společnost

Graf č. X/1



Graf č. X/2



starobních důchodů (o 6,2 %). Klesl rovněž počet sirotčích důchodů (o 3,5 %) a poměrných invalidních důchodů (o 1 %). Úhrnně se počet důchodců zvýšil z 2548 na 2568 tisíc, tj. pouze o 0,8 %.

Další růst počtu předčas-
ných důchodů omezi zpřísnění
podmínek od července 2001.
Zvýšila se redukce procentní
výměry předčasného starobní-
ho důchodu, a to na 1,3 % vý-
počtového základu (místo do-
savadního 1 %) za každých
i započatých 90 kalendářních
dní z doby od přiznání důchodu
do dosažení důchodového vě-
ku u dočasně zkrácených dů-
chodů, tj. přiznání z důvodu ne-
zaměstnanosti nebo pobírání
částečného nebo plného inva-
lidního důchodu. Trvale zkráce-
né důchody, tj. přiznání důcho-
du až o 3 roky před dosažením
důchodového věku, se sníží
procentní výměra důchodu
o 0,9 % výpočtového základu
(místo dosavadních 0,6 %, resp. 0,3 %). Na druhé straně
bylo zvýhodněno odkládání od-
chodu do důchodu, kdy místo
dosavadního 1 % výpočtového
základu náleží od 1. 7. 2001
1,5 % tohoto základu za kaž-

dých 90 kalendářních dní výdělečné činnosti po dosažení důchodového věku bez pobírání starobního důchodu.

Dávky nemocenského pojištění

Na nemocenské dávky bylo v roce 2000 vydáno 27,8 mld. Kč, což bylo velmi výrazné zvýšení (o 40 %) v porovnání s rokem 1999. V reálném vyjádření je však dosud objem nemocenských dávek o 12 % nižší než v roce 1989, přestože celkový reálný objem všech sociálních příjmů i průměrná reálná mzda je již o 5 až 6 % vyšší. Na zvýšení měla vliv od října 1999 úprava maximálních hranic denního vyměřovacího základu, ze kterého se nemocenské dávky odvozují. Obavy z výrazného nárůstu nemocnosti u zaměstnanců s průměrnými příjmy se však nepotvrdily (tab. č. X/t95). I když při mzdě 12 až 20 tisíc se zvýšila míra nemocnosti o 1 – 1,7 bodu, její úroveň se pohybovala okolo průměru. V 1. pololetí 2001 bylo na nemocenských dávkách vydáno 16,7 mld. Kč (bez ozbrojených složek), což je o 7 % více než ve stej-

X. Občan a společnost

ném období 2000. Hlavní vliv na tento nárůst měla každoroční valorizace redukčních hranic denního výdělku i poměrně rychlý růst mezd v prvním pololetí 2001. O více než jednu pětinu se v první polovině roku 2001 meziročně zvýšil objem vyplacených prostředků na podporu při ošetřování člena rodiny.

Tab. č. X/4

Vývoj základních ukazatelů nemocenského pojištění

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Průměrné procento pracovní neschopnosti	6,2	6,05	6,3	5,8	6,0	6,4
Počet případů PN/100 nem.pojištěných	91,9	85,8	86,7	79,2	83,3	84,4
Průměrná doba trvání 1 prac.neschopnosti	24,4	25,8	26,3	26,8	26,1	28,0

Problémy nezaměstnanosti

Výdaje na politiku zaměstnanosti včetně správních nákladů v roce 2000 vzrostly z 9,4 na 10,7 mld. Kč, tj. výrazně pomaleji než v roce 1999. Jejich podíl na hrubém domácím produktu je však nadále velmi malý a dosáhl pouze 0,6 %. Zvýšily se pouze výdaje na aktivní politiku zaměstnanosti a dosáhly za rok 2000 3,4 mld. Kč, což bylo o 76 % více než v roce 1999. Na společensky účelná pracovní místa byla vynaložena 1 mld. Kč a jejich počet vzrostl za 2 roky 3,5krát. Náklady na pracovní místa pro absolventy a mladistvé se zvýšily o 17 % a místa v chráněných dílnách pro zdravotně postižené o 35 %. Počet rekvalifikovaných vzrostl v roce 2000 o 45 %. Výdaje na veřejně prospěšné práce vzrostly o 57 %. Celkově bylo do programů aktivní politiky zaměstnanosti zařazeno 93 tisíc uchazečů o zaměstnání. Proti roku 1999 je to růst o 26 tisíc.

Počet evidovaných uchazečů o práci v celoročním průměru se v roce 2000 zvýšil o 21 tisíc (+5 %), avšak od října 2000 začal klesat. Pokles pokračoval i v 1. pololetí 2001. K 31. 10. 2001 bylo v evidenci úřadů práce 437,2 tisíce osob, což je o 7,8 tisíce osob méně než v říjnu 2000. Z celkového počtu registrovaných nezaměstnaných v říjnu 2001 bylo 52,1 % žen (227,7 tisíce osob) a 13,6 % občanů se změněnou pracovní schopností (59 tisíc) a 14,2 % absolventů škol (62 tisíc osob).

Celostátně je míra nezaměstnanosti dosud vysoká (v říjnu 2001 činila 8,4 %) a ve 12 okresech pokračovala 12 %. Nejvyšší vykazovaly okresy Most (21 %), Karviná (17,8 %), Ostrava-město (16,1 %), Teplice (16 %), Chomutov (15,8 %) a Louny (15,7 %). Nejnižší míra nezaměstnanosti byla zaznamenána v okresech Praha-západ, Praha-východ (oba po 3 %), Pelhřimov (3,1 %), Benešov (3,3 %), Praha (3,4 %) a Mladá Boleslav (3,9 %).

Negativním jevem však je, že dosud neklesá počet nezaměstnaných po dobu delší 6 měsíců, kteří již vyčerpali nárok na podporu. Koncem roku 2000 jich bylo 293 tisíc a do března počet stoupl na 299 tisíc, což bylo již 66 % všech nezaměstnaných. V říjnu 2001 pobíralo dávky v nezaměstnanosti 36 % všech osob vedených v evidenci.

Průměrná výše hmotného zabezpečení v nezaměstnanosti dosáhla v roce 2000 2781 Kč a byla o 252 Kč měsíčně vyšší než v roce 1999. Její podíl na průměrné čisté mzdě byl však nadále velmi nízký (26,3 %) a v porovnání se stavem před rokem se změnil jen málo (+0,8). Podpora v nezaměstnanosti v průměru představovala 81 % životního minima samostatně žijícího jednotlivce, což znamená zlepšení této relace za 2 roky o 11 %. V 1. pololetí 2001 vzrostla průměrná částka podpory v nezaměstnanosti oproti stejnému období 2000 o 18 % (tj. o 465 Kč) na 2975 Kč měsíčně.

X. Občan a společnost

Státní sociální podpora

Podíl dávek státní sociální podpory, které jsou v rozhodující míře určeny rodinám s dětmi, na hrubém domácím produktu klesl z 2,5 – 2,6 % v letech 1990 – 1992 na 2,0 – 2,1 % v letech 1993 – 1994. Dále se snížil po zavedení adresného systému výplaty přídatku na dítě v letech 1998-2000 na 1,7 %. V reálném vyjádření je objem těchto dávek o 32 % menší než v roce 1989. V roce 2000 klesl o 1,4 % a byl jen o 1 % vyšší než v roce 1998 (tab. č. X/t96).

Na základě údajů rodinných účtů zaměstnanců s dětmi bylo v roce 2000 v průměru měsíčně na dítě v rámci přídatku a sociálního příplatku vyplaceno 522 Kč měsíčně, což představuje pouze 42 % reálné úrovně roku 1989. Přitom se však kupní síla těchto dávek v roce 2000 v porovnání s rokem 1998 zvýšila o 15 %. Byl to především důsledek obnovení hranice příjmu pro výplatu přídatku na dítě, jejího posunu z 2,2 na trojnásobek životního minima domácnosti. Díky tomu se míra čerpání přídatku na dítě zvýšila za rok ze 73 na 78 % a na této úrovni setrvala i v roce 2000.

U modelové úplné rodiny se 2 dětmi, ve které oba rodiče pracují a dohromady pobírají 2 čisté průměrné mzdy, se podíl základních sociálních dávek pro děti na jejich mzdě snížil z 13 % v roce 1989 a 14 až 20 % v letech 1990 – 1995 na pouhých 6 % v roce 2000. Všechna dosavadní opatření v oblasti státní sociální podpory dosud nezlepšila příjmovou situaci rodin s dětmi a průměrnými příjmy.

Přídatek na dítě v průměru v roce 2000 pobíralo (včetně zpětného čerpání) 2055 tisíc dětí, tj. 83,5 % všech dětí. Maximálního počtu bylo dosaženo v červnu 2000, kdy bylo vyplaceno 2099 tisíc přídatků, to znamená, že bez něj zůstalo pouze 363 tisíc, tj. 15 % dětí. V porovnání s rokem 1999 se celková míra čerpání přídatků na dítě změnila jen v malé míře. Jejich počet v roce 2000 vzrostl o 23 tisíc dětí. Zhruba stejný podíl dětí (v průměru 84 %) pobíral přídatky i v prvním pololetí 2001.

Míra čerpání přídatku na dítě byla regionálně diferencována. V Praze tuto dávku v roce 2000 pobíralo jen 56 % všech dětí. Ve všech ostatních regionech s výjimkou středních Čech a Libereckého kraje (83 %) bylo její čerpání nadprůměrné. Nejvyšší podíl (90 – 92 %) zaznamenal Jihlavský a Olomoucký kraj. Z okresů vykázal největší podíl Jeseník, kde tuto dávku pobíraly prakticky všechny děti (97,5 %).

Vcelku bylo na přídatky na děti v roce 2000 vynaloženo 12,7 mld. Kč, což bylo reálně o 1,6 % méně než před rokem. Reálný pokles objemu vyplacených přídatků (o 3,2 %) byl zaznamenán i v 1. pololetí 2001. Hlavním důvodem reálného poklesu byla vedle nepříznivého vývoje porodnosti i ta skutečnost, že částky životního minima byly zvýšeny až od října 2001. V červnu 2001 byl přídatek na dítě vyplácen v průměrné výši 522 Kč měsíčně, tj. o 2,6 % nižší než v červnu 2000. Částky přídatku na dítě v závislosti na příjmu rodiny vyplácené v roce 2001 obsahuje tab. č. X/t97.

Sociální příplatek je významným nástrojem prevence chudoby rodin s dětmi, což se projevilo v poklesu rodin s dětmi v systému sociální péče v letech 1996 – 97 o 34 – 37 tisíc v porovnání s rokem 1995. Sociální příplatek „vytáhne“ většinu rodin s dětmi, jejichž příjmy nedosahovaly úrovně životního minima, nad tuto hranici chudoby. V průměru za rok 2000 byl sociální příplatek vyplácen na 862 tisíc dětí, tj. 35 %. Tento podíl byl o něco nižší než v roce 1999, kdy dosahoval téměř 38 %. Prakticky beze změny zůstal podíl i v prvním pololetí 2001 (34,3 %).

Regionální diferenciací podílu dětí se sociálním příplatkem je výraznější než u přídatku na dítě. Sociální příplatek vlastně mapuje podíl dětí žijících v rodinách s nízkými příjmy, neboť hranice 1,6násobku životního minima, která je podmínkou pro jeho výplatu, představuje pouze 60 – 65 % průměrného příjmu na osobu.

V Praze pobíralo sociální příplatek v roce 2000 pouze 16 % dětí. Naopak v Ústeckém kraji byl tento podíl nejvyšší (44 %). Čtyřicetiprocentní podíl překročily také kraje Olomoucký, Jihlavský a Karlovarský. Podprůměrná (30 – 32 %) byla jeho výplata v Plzeňském a Středočeském kraji. V okresech Jeseník a Bruntál pobírá tato dávku více než polovina všech dětí (52 – 53 %). Více než 40 % z celkového počtu dětí dostává sociální příplatek v současné době v celkem 20 okresech.

X. Občan a společnost

Absolutní objem peněžních prostředků vynaložený na tuto dávku byl v roce 2000 o 0,8 % nižší než v roce 1999 (6199 mil. Kč v porovnání s 6251 mil. Kč). Průměrná výše sociálního příplatku v rodině s dětmi, která jej pobírala, stoupla z 1033 na 1088 Kč měsíčně, což znamenalo reálný růst o 1,4 %. V červnu 2001 vzrostla průměrná výše této dávky na 1119 Kč měsíčně, oproti červnu 2000 však byla o 3 % nižší. Celkový objem vyplacených sociálních příplatků poklesl v 1. pololetí 2001 reálně o 5,7 %. Vliv na tuto situaci měla na straně jedné stagnace životního minima, na druhé straně pak vyšší dynamika mezd.

Rodičovský příspěvek pobíralo v průběhu roku 2000 268 tisíc rodin pečujících o dítě do 4 let. Počet vyplacených příspěvků se za rok snížil o 7 tisíc. V obou letech bylo na něj vynaloženo 7,7 mld. Kč. Od října 2001 se zvýšila hranice příjmu, který si může rodič při současném pobírání příspěvku vydělat. Do 30. 9. 2001 nesměl čistý příjem rodiče pečujícího o malé dítě převýšit částku životního minima určenou na osobní potřeby, tj. 2190 Kč měsíčně. Od 1. 10. 2001 se tato hranice upravila na 1,5násobek částky na osobní potřeby, tj. 3480 Kč měsíčně. Lze proto předpokládat zvýšení počtu rodičů, kteří rodičovský příspěvek koncem roku 2001 pobírali.

Tab. č. X/5

Dávky státní sociální podpory (v mil. Kč)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	1. pol. 2001
Přídavek na dítě	12 770	12 193	12 495	11 493	12 474	12 748	6 403
Sociální příplatek	6 029	6 243	6 224	6 273	6 251	6 199	3 032
Příspěvek na bydlení	x	677	813	1 367	2 084	2 518	1 336
Příspěvek na dopravu	x	839	938	946	994	1 045	678
Rodičovský příspěvek	5 824	7 357	7 612	7 780	7 718	7 691	3 839
Zaopatřovací příspěvek	39	33	25	23	19	15	8
Dávky péčovské péče	111	144	154	233	315	339	179
Porodné	429	484	525	563	566	581	294
Pohřebné	329	348	331	519	543	540	272
Příspěvek na teplo	x	x	67	277	237	106	x
Příspěvek na nájemné	x	x	49	163	127	73	x
CELKEM	25 531	28 318	29 233	29 637	31 327	31 854	16 041
Podíl na HDP (%)	1,85	1,8	1,75	1,65	1,7	1,67	x

Pozn.: v roce 1997 bylo vyplaceno dalších 5 mil. Kč na dávky, na které vznikl nárok před zavedením státní sociální podpory

Tab. č. X/6

Výše přídavku na dítě v roce 2001 (v Kč měsíčně)

dítě ve věku	do 30. 9.			od 1. 10.		
	zvýšený	základní	snížený	zvýšený	základní	snížený
do 6 let	512	448	224	541	474	237
6 - 10 let	570	499	250	605	530	265
10 - 15 let	676	591	296	714	625	313
15 - 26 let	740	647	324	784	686	343

Počet příjemců příspěvku na bydlení vypláceného domácnostem s celkovým příjmem do 1,6 životního minima byl v roce 2000 téměř stejný (332 tisíc) jako v roce předcházejícím (327 tisíc). Celkové výdaje

X. Občan a společnost

na tuto dávku představovaly v roce 2000 2,5 mld. Kč, to je meziroční reálný nárůst o 16 %. Bylo to způsobeno výraznější valorizací částek životního minima určených na domácnost od dubna 2000. Ze stejného důvodu zaznamenal příspěvek pozitivní vývoj i v 1. pololetí 2001. Jeho průměrná výše vzrostla oproti 1. pololetí 2000 nominálně téměř o 12 %.

Sociální pomoc

Na dávky sociální péče vyplácené prostřednictvím okresních úřadů a pověřených obcí bylo v roce 2000 vynaloženo 11267 miliónů Kč. Bylo to o 22 % více než v roce minulém. Rychlejší nárůst zaznamenaly dávky sociální péče z důvodu sociální potřeby. Na ty bylo vynaloženo v roce 2000 9,3 mld. Kč, což znamenalo roční zvýšení o 2,6 mld. Kč. Také v roce 2000 rostly dávky sociální péče pro jednotlivce rychleji (+26 %) než pro rodiny s dětmi (+20 %) a pro staré osoby a zdravotně postižené (+9 %).

Na základě hrubého odhadu (při předpokladu průměrné velikosti domácností s dětmi 3,7 osoby a 2 dětí na domácnost) můžeme předpokládat, že při nárůstu počtu domácností s těmito dávkami z 491 tisíc v roce 1999 na 521 tisíc v roce minulém se počet osob závislých na nich zvýšil z 908 na 963 tisíc, což znamená z 8,8 na 9,3 % všeho obyvatelstva. Z toho bylo 328 tisíc dětí, tj. více než každé osmé (13,3 %). Pokud jde o podíl chudých, začíná se Česká republika již výrazně přibližovat evropskému průměru.

Hrubý odhad o rozdílné míře ohrožení chudobou poskytují údaje o výplatě dávek sociální péče podmíněných sociální potřebností na obyvatele podle nových krajů. V roce 2000 nominálně vzrostly na osobu vzhledem k roku 1999 na 905 Kč ročně, tj. o 168 Kč (+23 %). Přitom počet občanů v evidenci sociálně potřebných vzrostl za stejné období o 6 %. Znamená to růst částky na jednoho žadatele o 15,7 % a v reálném vyjádření o 11 %. Svědčí to o tom, že buď jsou tyto dávky pobírány v průběhu roku po delší dobu, nebo příspěvek doplňující příjmy do výše životního minima je větší.

Největší částka dávek sociální potřeby na obyvatele byla vloni vyplacena v Ústeckém (1758 Kč) a Moravskoslezském kraji (1565 Kč). Bylo to o 94 a 73 % více než celostátní průměr. Výrazně byla průměrná úroveň překročena též v Olomouckém kraji (1149 Kč – o 127 %). Nejnížší je rozsah chudinské péče v Praze (305 Kč), tj. pouze 34 % celostátního průměru. Výrazně podprůměrný podíl mají tyto dávky ještě v Jihočeském (58 %) a v Plzeňském kraji (63 %).

V 17 okresech bylo v minulém roce vyplaceno ročně na obyvatele více než 1200 Kč na dávkách sociální potřeby. Šlo o všechny okresy kraje Ústeckého a Moravskoslezského, tři z pěti okresů kraje Olo-

Tab. č. X/7

Vývoj částek životního minima (v Kč měsíčně)

Platné od	1. 1. 1996	1. 10. 1996	1. 7. 1997	1. 4. 1998	1. 4. 2000	1. 10. 2001
Částky určené na osobní potřeby						
dítě ve věku do 6 let	1 320	1 410	1 480	1 560	1 600	1 690
od 6 do 10 let	1 460	1 560	1 640	1 730	1 780	1 890
od 10 do 15 let	1 730	1 850	1 940	2 050	2 110	2 230
od 15 do 26 let	1 900	2 030	2 130	2 250	2 310	2 450
ostatní osoby	1 800	1 920	2 020	2 130	2 190	2 320
Částky určené na nezbytné náklady na domácnost						
domácnost 1 členná	860	970	1 020	1 300	1 580	1 780
2 členná	1 130	1 270	1 330	1 700	2 060	2 320
3-4 členná	1 400	1 570	1 650	2 110	2 560	2 880
5 a více členná	1 580	1 770	1 860	2 370	2 870	3 230

X. Občan a společnost

mouckého (Jeseník, Přerov a Prostějov) a Hodonín z kraje Jihomoravského. Nejvyšší částky, které byly dvojnásobné a větší v porovnání s celostátním průměrem, byly vyplaceny v okresech Most (2409 Kč), Chomutov (1893 Kč), Louny (1826 Kč) a Karviná (1791 Kč).

Naopak ve 20 okresech částka na chudinskou péči na obyvatele ročně nepřekročila 600 Kč, tj. 67 % v průměru. Jedná se o většinu okresů kraje Jihočeského a Plzeňského, polovinu okresů kraje Středočeského včetně Prahy. Mimo tyto regiony byly takové nízké částky vyplaceny ještě v okresech Pelhřimov, Jičín, Brno-venkov a Pardubice.

Vůbec nejnižší výplata těchto dávek, což lze chápat jako nejmenší míru ohrožení chudobou, byla v roce 2000 v okresech Praha-východ, Praha, Praha-západ, Mladá Boleslav a České Budějovice. Vyplacené částky na osobu ročně se v těchto okresech pohybovaly mezi 237 – 399 Kč, tj. jen 26 – 44 % celostátního průměru.

Po výrazném nárůstu výdajů na dávky sociální péče v letech 1999 (meziročně nominálně + 39,5 %) a 2000 (+ 22 %) pokleslo v 1. pololetí 2001 výrazně tempo jejich růstu. Oproti stejnému období v roce 2000 bylo na těchto dávkách vyplaceno pouze o 3,4 % více, tj. o 201 mil. Kč. Reálně poklesl objem prostředků o 1,1 %. Tento vývoj byl zřejmě ovlivněn dynamikou růstu příjmů domácností, zejména z pracovní činnosti spojenou s poklesem nezaměstnanosti.

Doc. Ing. Miroslav Hříšl, Csc., Ing. Hana Popelková,
autoři jsou odbornými spolupracovníky týdeníku **SONDY**

Vývoj mezd a platů

Průměrná nominální mzda v podnikatelské sféře v roce 2000 ve srovnání s r. 1999 vzrostla o 7,7 % (reálně o 3,9 %) a podobný nebo dokonce ještě příznivější meziroční růst lze očekávat i v roce 2001 (nominálně o cca 8,7 %, reálně o cca 3,8 % – při odhadovaném růstu inflace o 4,7%).

Standardním nástrojem pro sjednávání mzdových podmínek se obdobně jako v zemích Evropské unie postupně stávají kolektivní smlouvy. Například z celkového počtu uzavřených podnikových kolektivních smluv (dále jen PKS) bylo v hodnoceném období sjednáno ustanovení o mzdovém vývoji:

- v roce 1999 v 67,5 % PKS
- v roce 2000 v 73 % PKS
- pro rok 2001 bylo takové ustanovení obsaženo již v 76,8 % PKS.

Nejrozšířenější formou dochody o mzdovém vývoji je zvyšování průměrné nominální mzdy. V roce 2001 je takový závazek obsažen ve 40,5 % PKS (což ve srovnání s rokem 2000 představuje nárůst o 9 %).

Dále z hlediska četnosti následuje dohoda: o zvýšení mzdových tarifů, udržení reálné mzdy, zvýšení průměrné reálné mzdy a zvýšení celkového objemu mzdových prostředků.

Tab. č. X/8

Vývoj průměrné nominální a reálné mzdy v národním hospodářství ČR

Rok	1999	2000	2001 (odhad)
Průměrná měsíční hrubá mzda (Kč)	12 666	13 490	14 745
Index nominální mzdy meziroční (%)	-	106,5	109,3
Index spotřebitelských cen meziroční (%)	-	103,9	104,7
Index reálné mzdy meziroční (%)	-	102,5	104,4

Pramen: ČSÚ

X. Občan a společnost

Tab. č. X/9

Vývoj průměrné nominální a reálné mzdy v podnikatelské sféře

Rok	1999	2000	2001 (odhad)
Průměrná měsíční hrubá mzda (Kč)	12 953	13 946	15 159
Index nominální mzdy, meziroční (%)	-	107,7	108,7
Index spotřebitelských cen, meziroční (%)	-	103,9	104,7
Index reálné mzdy, meziroční (%)	-	103,7	103,8

Pramen: ČSÚ

Tab. č. X/10

Vývoj průměrné nominální a reálné mzdy v nepodnikatelské sféře

Rok	1999	2000	2001 (odhad)
Průměrná měsíční hrubá mzda (Kč)	11 733	12 060	13 229
Index nominální mzdy meziroční (%)	-	102,8	109,7
Index spotřebitelských cen meziroční (%)	-	103,9	104,7
Index reálné mzdy meziroční (%)	-	98,9	104,7

Pramen: ČSÚ

Tab. č. X/11

Vztah průměrné nominální mzdy v podnikatelské a nepodnikatelské sféře

Rok	1999	2000	2001 (odhad)
Podnikatelská sféra (Kč)	12 953	13 946	15 159
Nepodnikatelská sféra (Kč)	11 733	12 060	13 229
Rozdíl v Kč	-1220	-1886	-1930
Podíl: nepodnik./podnikatel. (%)	90,6	86,5	87,3

sedlní období vcelku uspokojivý. Problém je v tom, že kategorie průměrné mzdy nevypovídá nic o diferenciaci mezd, tj. o tom, kolik % zaměstnanců pobírá mzdu na úrovni celostátního průměru, kolik je pod tímto průměrem a kolik nad.

Pokud chceme znát pravdu, je nutné nahlédnout do struktury této mzdy. K datu zpracování informace jsou k dispozici aktuální údaje o struktuře mzdy zaměstnanců podnikatelské sféry za I. až III. čtvrtletí 2001 (výstup ISPV).

Z výše uvedeného přehledu je patrné reálné rozložení mezd v ČR. Je nutné podotknout, že diferenciace mezd se neustále zvyšuje.

Vývoj průměrných platů v nepodnikatelské sféře je velice nerovnoměrný. Po výrazném propadu reálných platů v roce 1998 (v rámci realizace tzv. balíčků) došlo sice v roce 1999 k nárůstu o 10,8 %, rok 2000 však přinesl další zmrazení prostředků na platy a tedy i další propad reálných mezd.

Tento vývoj se velice negativně odráží i na vztahu mezd zaměstnanců podnikatelské a nepodnikatelské sféry. V roce 2001 vzrostla sice reálná mzda, ale ve vztahu k jednotlivým skupinám zaměstnanců jde o velice diferencovaný růst. Od prvního ledna 2001 došlo obecně ke zvýšení tarifních platů o 6 % s tím, že určitým skupinám, a to odborným zdravotnickým pracovníkům, pedagogickým pracovníkům a části zaměstnanců obcí bylo přiznáno další navýšení tarifů. U zdravotnických pracovníků o 8 %, u pedagogických pracovníků o 10 % a u zaměstnanců obcí o 25, a to přiznáním zvýšené platové stupnice. Zvýšení je odvozováno od úrovně nejvyššího platového tarifu v příslušné platové třídě.

Relace průměrného platu zaměstnanců v nepodnikatelské sféře k průměrné mzdě v podnikatelské sféře se každoročně zhoršuje a v roce 2001 lze očekávat rozdíl vyšší než 1900 Kč měsíčně.

Z výše uvedeného přehledu dynamiky vývoje průměrné nominální mzdy lze dojít k závěru, že celkový vývoj mezd v ČR je za po-

X. Občan a společnost

Minimální mzda v České republice byla zavedena v únoru 1991, a to nařízením vlády č. 99/1991 Sb., o minimální mzdě, jako jeden ze základních institutů záchranné sociální sítě. Výše minimální mzdy činila 2000 Kč měsíčně, resp. 10,80 Kč/hod. Od roku 1992 je institut minimální mzdy (jako nejnižší cena práce) stanoven zákonem s tím, že vláda je zmocněna vydat nařízení vlády, které stanoví výši a bližší podmínky pro poskytování minimální mzdy (zákoník práce § 111).

Do roku 1999 se minimální mzda valorizovala spíše sporadicky. Situace se změnila přijetím Programového prohlášení vlády v roce 1998, ve kterém se vláda zavázala „postupně zvýšit minimální mzdu nad úroveň životního minima“. Dalším mezníkem byla dohoda sociálních partnerů a Radou hospodářské a sociální dohody schválený „Harmonogram postupného zvyšování minimální mzdy“. Výše uvedená tabulka

ukazuje výsledek. V roce 1991 byla čistá hodnota minimální mzdy o 28,8 % vyšší než životní minimum pro samostatně žijící osobu. Pak se na dlouhou dobu propadla pod jeho úroveň. V roce 2000 byla čistá hodnota minimální mzdy prakticky totožná s výší životního minima. Počátkem roku 2001 byla vyšší o 11,2 % a po poslední úpravě, která nabyla účinnosti prvního ledna 2002, bude o 15 % vyšší než hodnota životního minima pro samostatně žijící osobu.

Tab. č. X/12

Průměrná nominální měsíční mzda v podnikatelské sféře ČR, její složky, diferenciací a odpracovaná doba

Průměrná nominální měsíční mzda	16 678 Kč
Odpracovaný čas zaměstnance	
průměr	145,4 hod/měs.
podíl přesčasu	3,60 %
Diferenciace	
D1 * – 1. decil	8 603 Kč/měs.
Medián	14 355 Kč/měs.
D10 ** – 10. decil	25 126 Kč/měs.
Složky mzdy	
základní (tarifní) mzda	64,70 %
příplatky a doplatky	6,70 %
prémie a odměny	16,60 %
jiné složky mzdy	0,70 %
náhrady mzdy	11,30 %

Pozn.: * první decil znamená, že 10 % zaměstnanců má průměrnou nominální měsíční mzdu nižší než 8303 Kč

** desátý decil, že 10 % zaměstnanců má průměrnou nominální měsíční mzdu vyšší než 25 126 Kč.

V systému ISPV je průměrná nominální měsíční mzda vypočtená dle § 17 zákona č. 1/1992, o mzdě, ve znění pozdějších předpisů.

Tab. č. X/13

Minimální mzda a její vztah k životnímu minimu samostatně žijící osoby

	1.1. 1999	1.7. 1999	1.1. 2000	1.7. 2000	1.1. 2001	1.1. 2002
hrubá min. mzda v Kč	3250	3600	4000	4500	5000	5700
čistá min. mzda v Kč	2844	3114	3412	3783	4194	4715
život. min. samost. os. v Kč	3430	3430	3430	3770	3770	4100
rozdíl (MM - ŽM) Kč	-586	-316	-18	14	424	615
podíl MM a ŽM	82,92	90,78	99,47	100,37	111,2	115

X. Občan a společnost

Životní minimum je podle zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů, společensky uznanou hranicí příjmů, pod níž nastává stav hmotné nouze. Je stanoveno jako úhrn částek, které se považují za potřebné k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb jednotlivých osob v domácnosti, a částky považované za potřebnou k zajištění nezbytných nákladů na domácnost.

Ing. Helena Čornejová, odborná spolupracovnice týdeníku SONDY

Více informací:

Týdeník SONDY (www.tydenik-sondy.cz)

Zdravotnictví

Reforma systému českého zdravotnictví započala po roce 1989. Jejím hlavním cílem bylo získat více finančních prostředků, více svobody v systému zdravotnictví a uskutečňovat lepší medicínu. V průběhu reformy se ovšem pozapomnělo na hlavní problémy, jakými jsou např. zamezení růstu nákladů či zvyšování efektivity. Veškeré problémy nedotažené transformace se stále projevují. Do současnosti není vyřešena kompletní legislativa týkající se zdravotnického systému. V odborné i laické veřejnosti se stále diskutuje o dosud nevyřešených otázkách zdravotnictví. Jedná se především o problematiku:

Standardů a nadstandardů – stanovení, jaká zdravotní péče je standardní a je plně hrazena ze zdravotního pojištění, jak bude hrazena případná nadstandardní zdravotní péče, zda bude možno se připojit na nadstandardní péči.

Sítě zdravotnických zařízení – hustoty a dostupnosti zdravotnických zařízení (ambulantní péče a nemocniční péče), velikosti zařízení a počtu lůžek, počtu fakultních nemocnic, kompetence v rámci VÚSC, vysoce specializované zdravotní péče, účelné sítě přístrojové techniky.

Mezd – navýšení platů zdravotnických pracovníků.

Vzdělávání ve zdravotnictví – legislativní úpravy celoživotního nebo dalšího vzdělávání zdravotnických pracovníků (lékařů, středního zdravotnického personálu), zda bude jedna nebo dvě atestace lékařů (licence ČLK), středních zdravotnických škol, vyšších odborných škol, vztahu vědeckého a profesního vzdělávání na VŠ, lékařů.

Léčiv – deregulace cen léčiv, výše spoluúčasti pacientů, volné prodejny léků, míst prodeje, preskripcie léčiv.

Financování zdravotnictví – co bude hrazeno z veřejného zdravotního pojištění, výše pojistného, výše spoluúčasti pacientů na hrazení zdravotní péče, latentní spoluúčasti (šedá ekonomika), výše přerozdělení zdravotního pojištění, požadavku spojení zdravotního a sociálního pojištění, změny plateb za péči v nemocnicích (platba za diagnózu), pokladenského systému, vysoce specializované zdravotní péče, alokace zdrojů do přístrojové techniky, financování pracovního lékařství.

Spoluúčasti pacientů na hrazení zdravotní péče – konkrétní výše spoluúčasti, plateb za banální onemocnění, výše spoluúčasti za léčiva, případného hrazení nadstandardní péče, ceníku ČLK.

Výběru zdravotního pojištění – vymáhání nedoplatků zdravotního pojištění.

Role státu ve zdravotnictví – vymezení působnosti státu (státní regulace a intervence) z hlediska zajištění služeb pro občana, vymezení působnosti VÚSC, garance za zdravotní péči, vytvoření sítě zdravotnických zařízení.

X. Občan a společnost

Legislativa

V minulosti bylo předloženo několik koncepčních materiálů, které se zabývaly změnami v systému zdravotnictví. Žádná z těchto koncepcí nebyla vládou České republiky přijata. Poslední koncepci zveřejnil v březnu 1999 ministr zdravotnictví Ivan David, předchůdce současného ministra zdravotnictví. Má svůj základ v koncepci zdravotnictví ČSSD, která byla veřejnosti představena v předvolebním období. Obsahově se zabývala celým spektrem problematiky systému zdravotnictví. Za hlavní zásady koncepce bylo pokládáno zachování principu solidarity, dosažení maximální možné cenové, místní a časové dostupnosti zdravotní péče, kvalifikovaná zdravotní péče v dostatečném rozsahu, státní garance za dostupnost a kvalitu, důraz kladený na prevenci, veřejné zdravotnictví a dosažení vyšší ekonomické efektivity, vytvoření sítě zdravotnických zařízení, zavedení hlavních, regionálních a okresních odborníků, výrazná preskripční opatření. Nepředpokládala vyšší spoluúčast pacientů na hrazení zdravotní péče. Vláda koncepci projednala a vzala na vědomí. Přestože měla sloužit jako strategie dalšího vývoje systému, nebyla většina hlavních zásad uvedena v reálný život a systém pokračuje v setrvačnosti tak, jak byl nastaven v minulosti.

V roce 1999 začal mít ministr zdravotnictví Ivan David velké problémy v komunikaci, především s poslanci Parlamentu ČR, které se odrazily v přístupu opozičních poslanců při projednávání návrhů zásadních zákonů týkajících se zdravotnictví. Většina návrhů byla neschválena a vrácena Ministerstvu zdravotnictví k přepracování.

Pravděpodobně v důsledku neúspěchu prosadit schválení potřebných zákonů a v důsledku Davidova personálního sporu v kauze Motol došlo k jeho odvolání a na funkci ministra zdravotnictví byl jmenován v únoru 2000 Bohumil Fišer. Nový ministr po nástupu do funkce slíbil zlepšení komunikace s poslanci Parlamentu ČR a zástupci profesních a odborových organizací, zlepšení platových podmínek zaměstnanců zdravotnických zařízení a stejnou zdravotní péči, jakou mají lidé v západních zemích.

Po nástupu do funkce předložil Bohumil Fišer Parlamentu ČR k projednání několik právních norem. Jednalo se o návrh zákona na ochranu veřejného zdraví, návrh zákona o zdravotnických prostředcích, novelu zákona o léčivech a novelu zákona o návykových látkách. Uvedené návrhy zákonů a novel byly Parlamentem ČR schváleny. V následném období nastal určitý zlom, kdy se ministři nepodařilo obhájit návrh zákona o odborné způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání, který měl řešit další profesní vzdělávání zdravotnických pracovníků. Byl poslanci zamítnut v prvním čtení.

Obdobně dopadl i návrh velmi důležitého zákona o veřejném zdravotním pojištění, který měl nahradit zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, jehož platnost byla v roce 1999 Parlamentem ČR prodloužena do 31. prosince 2000. Nakonec sám ministr svůj návrh zákona stáhl z programu jednání. Návrh obsahoval některá kontroverzní ustanovení, jako například: vytvoření Svazu zdravotních pojišťoven, ustavení smírčích komisí, valorizaci vyměřovacího základu pro výpočet pojistného, které platí za své pojištění stát (tzv. státní pojištění), regulaci přístupu pacientů do ordinací ambulantních specialistů, provádění komerčního pojištění zdravotními pojišťovnami, ochranu práv pojištěnce, přerozdělení vybraného pojistného. Vzhledem k tomu, že nebyl připraven další návrh právní normy týkající se této problematiky, přijala Poslanecká sněmovna koncem roku 2000 poslaneckou novelu, která zrušila časové omezení platnosti zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění.

Podobného osudu se také dočkal návrh zákona o ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, který byl Parlamentu ČR předložen v roce 2001. Ministr návrh před poslanci neobhájl a ti jej zamítli v prvním čtení. Zákon upravoval ochranu před škodami, které vznikají působením tabákových výrobků a alkoholu, definoval podmínky prodeje těchto výrobků a stanovil místa zázaku požívání uvedených produktů.

V roce 2001 Ministerstvo zdravotnictví odstoupilo od záměru vypracovat jeden zákon kodexového typu, který by řešil globálně celou oblast zdravotní péče. Rozhodlo se tuto problematiku rozčlenit do několika dílčích zákonů. Vypracovalo čtyři návrhy zákonů, a to: zákon o zdravotní péči, zákon o zdravotnických

X. Občan a společnost

zařízeních, zákon o státní správě a samosprávě ve zdravotnictví a zákon o transplantacích. Dále pak zpracovalo návrh zákona o zdravotnických povoláních. Uvedené zákony byly následně upravovány v rámci připomínkového řízení a předány Legislativní radě vlády, která návrhy vrátila ministerstvu k přepracování a doporučila sloučení zákona o státní správě a samosprávě ve zdravotnictví se zákonem o zdravotnických zařízeních. Po splnění všech připomínek byly návrhy zákonů schváleny vládou a předány Parlamentu ČR k projednání. Sněmovna na říjnové plenární schůzi v roce 2001 vrátila v prvním čtení návrh zákona o zdravotní péči (problematické ustanovení o alternativní medicíně) a návrh zákona o zdravotnických zařízeních (neodpovídá současným potřebám zdravotnictví) ministerstvu k přepracování. Do druhého čtení propustila návrh zákona o transplantacích a návrh zákona o zdravotnických povoláních.

Při tvorbě legislativních norem se projevíly některé aspekty, které sehrály důležitou roli jak v průběhu připomínkového řízení, tak při projednávání těchto norem v Parlamentu ČR. Byl to problém menšinové vlády, které se nepodařilo zcela efektivně zužitkovat výsledky své práce, dále pak působení lobbystických skupin, které se snažily prosadit své požadavky do právních norem (politici představitelé, zástupci firem, zástupci pacientů a pojištěnců, zástupci poskytovatelů zdravotní péče a profesních komor, zástupci zdravotních pojišťoven, zástupci médií, pracovníci, kteří se zabývají analýzami a výzkumem a zástupci odborů).

Dnem 1. dubna 2001 vstoupila v platnost Smlouva mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o poskytování a úhradě zdravotní péče. V praxi to znamená, že je znovu občanům ČR na Slovensku a obráceně poskytována nutná a neodkladná zdravotní péče za stejných podmínek jako vlastním občanům. Nebudou ji tedy platit přímo, ale vzájemně se vyrovnají zdravotní pojišťovny. Podobná smlouva byla uzavřena mezi Českou republikou a Rakouskou republikou o sociálním zabezpečení, která vstoupila v platnost dnem 1. července 2001.

Podle novely zákona č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecném zdravotním pojištění (poslanecký návrh), která vstoupila v platnost dne 1. července 2001, se k tomuto datu zvyšuje vyměřovací základ na výpočet pojistného za tzv. státní pojištěnce z 2900 na 3250 korun. Novela přináší možnost zvyšování (ne snižování) tohoto vyměřovacího základu nařízením vlády, nikoliv jen změnou zákona, jak tomu bylo dosud. Stát tak od července platí za uvedené osoby měsíčně pojistné ve výši 439 Kč (předtím 392 Kč). Z novely vyplývá, že zaměstnavatelé od července u zaměstnanců, za které je plátcem stát (důchodci, studenti, osoby pobírající rodičovský příspěvek a další) provádějí odpočty ve výši 3250 Kč za měsíc. Další významnou změnou, kterou novela přináší, je změna pořadí, podle kterého je plátcem povinen hradit splatné závazky vůči zdravotní pojišťovně, a to v pořadí – pokuty, přirážky k pojistnému, nejstarší nedoplatky pojistného, běžné platby pojistného a penále. Tudíž plátcem již nebude povinen, jako dosud, uhrazovat nejprve penále a teprve potom pojistné. Nadále však zůstává zdravotním pojišťovnám povinnost vymáhat dlužné pojistné včetně penále.

Od 1. ledna 2002 se zvyšuje minimální mzda na 5700 Kč. Na tuto finanční hladinu se také zvyšuje minimální vyměřovací základ pro výpočet zdravotního pojištění. Minimální pojistné a měsíční pojistné u osob bez zdanitelných příjmů se od uvedeného data zvýší z 675 Kč na 770 Kč.

Zdravotní stav obyvatelstva

Stejně jako v předchozích letech je závažným problémem společnosti populační stagnace a proces stárnutí (zvyšování střední délky života při narození), který stále pokračuje, a to především v souvislosti se snižováním dětské populace. Prognóza populace české společnosti předpokládá zlepšení standardizované úmrtnosti a prodlužování střední délky života. Všechny varianty předpokládají, že délka života nadále poroste a v důsledku poklesu porodnosti bude počet zemřelých převyšovat počet narozených a přirozený úbytek nebude kompenzován přírůstkem stěhování. Předpokládá se, že průměrný věk obyvatel se zvýší a osob nad 60 let bude trvale více než dětí ve věku 0 – 14 let. Na tyto faktory má především vliv zavádění nových medicínských technologií a vědeckých poznatků do praxe. Přesto v ČR v roce 2000 zemřelo celkem 109 001 osob, což je o 767 méně než v roce 1999. Statistika uvádí, že nejčastější příčinou

X. Občan a společnost

úmrtí jsou nemoci oběhové soustavy (53,4 %), novotvary (26,3 %), vnější příčiny (6,5), nemoci dýchací soustavy (4,5 %) a nemoci trávicí soustavy (3,9 %). Vzrůstá počet případů HIV/AIDS (2000 – 149/500 případů, 2001 – 153/538 případů), je patrný nárůst metabolických poruch (diabetes melitus) a je výrazný a trvalý nárůst užívání omamných a psychotropních látek.

Zdravotnická zařízení

Lůžková zařízení mají v posledních letech tendenci ke sdružování (zejména z ekonomických důvodů), zatímco větší ambulantní zařízení se téměř všechna rozpadla. V reakci na výběrová řízení, která byla zastavena, klesla v nemocnicích lůžková kapacita pro akutní péči a lůžka byla převedena na oddělení následné ošetrovatelské péče. V roce 2000 byl celkový počet nemocnic 202, z toho 59 soukromých, s celkovým počtem lůžek 66 932. Průměrný měsíční plat činil 12 983 Kč, u lékaře 25 435 Kč a u středního zdravotnického personálu 12 060 Kč.

K 31. prosinci 2000 bylo v ČR 34 604 lékařů (bez stomatologů), tj. 33,7 lékaře na 10 000 obyvatel, a naopak na 1 lékaře připadlo 296,7 obyvatel; celkem 6658 stomatologů, tj. 6,5 stomatologa na 10 000 obyvatel. Naopak na 1 stomatologa připadlo 1524 obyvatel.

PhDr. Václav Vojkůvka, odborný spolupracovník týdeníku SONDY

Zdravotní pojištění

Příliv peněz do zdravotnictví se v druhé polovině roku 2001 zvýšil o 1,6 miliardy korun a v dalších letech to bude ročně o více než tři miliardy, a to zásluhou novely zákona o zdravotním pojištění. Od loňského 1. července se zvýšil ze 2900 na 3250 korun vyměřovací základ pro platbu zdravotního pojištění, které hradí stát za své pojištěnce. Celkem jich je kolem 5,5 miliónu a jsou to např. duchodci, děti, ženy na mateřské dovolené. Stát tak za každého měsíčně od loňského července hradí 439 korun místo předcházejících 392.

Novelu společně předložili sociální demokrat Zdeněk Škromach a lidovec Josef Janeček. Vysvětlili, že zatímco zaměstnanci odvádějí do fondu zdravotního pojištění 13,5 procenta vyměřovacího základu a jejich příspěvky tak kopírují vývoj příjmů, u státních pojištěnců byla tato platba doposud dána fixní částkou určenou zákonem. Vládě tato úprava také umožňuje s přihlédnutím k vývoji míry inflace valorizovat výši platby za státní pojištěnce pouhým nařízením a nikoli jako do loňského července zákonem.

Loni byla v Poslanecké sněmovně projednávána ještě jedna novela, která by se výrazně dotýkala vybraného zdravotního pojištění. Poslankyně Eva Fischerová (ČSSD) se svým pozměňovacím návrhem na přerozdělení veškerého vybraného zdravotního pojištění, kterým způsobila rozruch zejména mezi zaměstnavatelskými pojišťovnami, ale nakonec v dolní komoře neuspěla. Poslanci její návrh odmítli.

„V parlamentu zvítězil zdravý rozum,“ řekl tehdejší prezident Svazu zdravotních pojišťoven a ředitel Zdravotní pojišťovny Metal-Aliance Vladimír Kothera. Prohlásil, že díky rozhodnutí sněmovny se může dále rozvíjet systém veřejného zdravotního pojištění a rozšiřovat nabídka služeb. „Pokud by se přešlo na sto procentní přerozdělení, došlo by k dalšímu nežádoucímu srovnání mezi nabídkami jednotlivých pojišťoven a celý současný pluralitní systém by se stal zbytečným,“ dodal.

Představitelé Všeobecné zdravotní pojišťovny naopak minili, že poslanci dali najevo nedostatek politické vůle k narovnání narušené solidarity v systému veřejného zdravotního pojištění, když odmítli stopro-

X. Občan a společnost

centní přerozdělování pojistného. Přerozdělování pojistného se podle nich běžně využívá například v Německu, Rakousku, Švýcarsku, Nizozemsku a na Slovensku.

Nadále tedy platí systém, kdy si každá pojišťovna ponechá 40 procent vybraného pojistného a 60 procent předá na společný účet. Z něj se pak peníze přerozdělují podle počtu pojištěnců, za něž platí pojistné stát.

Zdravotní pojišťovny

Bilance zdravotních pojišťoven a tím i příliv peněz do zdravotnictví se ve druhé polovině loňského roku vylepšily o 1,6 miliardy korun zásluhou novely zákona o zdravotním pojistném. Podle ní se zvýšily platby státu za jeho pojištěnce (důchodce, děti, ženy na mateřské dovolené a další). Předlohu kritizovali poslanci i senátoři z ODS a US, ale byli přehlasováni. Vyčítali novele, že dává do zdravotnictví další peníze, aniž současně vytváří tlak na jejich efektivnější využívání. V případě pěti zdravotních pojišťoven, včetně Všeobecné zdravotní pojišťovny, navíc vláda v první půli února rozhodla, že dostanou od státu část pojistného, které jim dlužila řada podniků a firem. Konsolidační banka převzala dlouhodobé pohledávky těchto pojišťoven v celkové částce 5,1 miliardy korun. Ze dvou navrhovaných variant byla vládou zvolena ta, při níž banka odkoupí pohledávky za dlužníky v konkursu a vyrovnání. Mezi největší „neplatiče pojistného“ tehdy patřily například ČKD Praha, Tesla Pardubice, ČKD Dopravní systémy, Agrostroj Prostějov, ale i Pol-di Kladno. V seznamu pro vládu uvedla VZP přes 22 tisíc firem, z nichž každá dlužila nejméně půl milionu korun. Dohromady šlo o 9,5 miliardy.

Poté, co zdravotní pojišťovny uzavřely s KoB rámcovou smlouvou, musela banka do 21 dnů zaplatit pojišťovnám 70 procent nominální hodnoty odkoupených pohledávek, tj. 3,5 miliardy korun. Finanční prostředky musely být přednostně použity na úhradu závazků vůči zdravotnickým zařízením. Jejich výše dosahovala koncem roku 2000 u VZP téměř pět miliard. VZP dostala od banky na úhradu pohledávek 4,5 miliardy korun, Hutnická zaměstnanecká pojišťovna 186 miliónů, Revírní bratrská pokladna 182 miliónů, Zdravotní pojišťovna Ministerstva vnitra 73 miliónů a Oborová zdravotní pojišťovna zaměstnanců bank, pojišťoven a stavebnictví 63 miliónů. Nezávislým ekonomům a opozičním politikům se verdikt vlády nelíbil. Šlo podle nich jen o skrytou subvenci ze státního rozpočtu. Zbývajících čtyři zdravotní pojišťovny, kterým vláda nepomohla, se cítily podvedeny. Vedení Svazu zdravotních pojišťoven prohlásilo, že akce vlády nebyla řádně administrativně připravena, a tak pojišťovny neměly rovné podmínky, aby pohledávky přihlášily. Je přesvědčeno, že postupem Ministerstva zdravotnictví byla porušena práva některých pojištěnců. Fišerův úřad tvrdil, že všechny zaměstnanecké pojišťovny měly podmínky stejné. Stejně jako v předchozím roce se ani loni nedokázali domluvit zástupci zdravotních pojišťoven a nemocnic na cenách léčebné péče. Ve druhé polovině roku při jednáních o finanční úhradě péče na první pololetí roku 2002 už se odmítli dohodnout se zdravotními pojišťovnami i zástupci ambulantních specialistů. Ti jsou přesvědčeni, že nemocnicím je při určování plateb za poskytovanou péči vládou nadřazováno. Samotné nemocnice zdůrazňovaly, že nemocniční náklady stouply za půl roku o 14 procent. Zdravotní pojišťovny ale nechťely akceptovat ani návrh na devítiprocentní růst úhrad. „Problém bude muset vyřešit Ministerstvo zdravotnictví,“ konstatovala Asociace českých a moravských nemocnic. Svaz zdravotních pojišťoven vloni také upozorňoval na skutečnost, že přijaté mezinárodní smlouvy o vzájemném poskytování a úhradách zdravotní péče mohou mít zásadní dopady pro financování zdravotní péče a na systém veřejného zdravotního pojištění v ČR. Propad v něm může podle svazu vzrůst až o pět miliard. Dosud pojišťovny hradily péči občanům v zahraničí do výše tuzemských nákladů, podle nových smluv ji budou hradit v obvyklých cenách země, kde byla péče poskytnuta. Tyto obavy sdílela i ředitelka Všeobecné zdravotní pojišťovny Jiřina Musílková. Mluvíci Ministerstva zdravotnictví Otakar Černý ale tvrdil, že náklady na tuto péči půjdou do desítek miliónů korun, což podle něho nemůže žádnou pojišťovnu ohrozit.

X. Občan a společnost

Školství

Vláda sociální demokracie ve svém programovém prohlášení označila rozvoj vzdělání za svou prioritu. Myšlenka to byla bezesporu velmi užitečná a zároveň aktuální, neboť systém školství potřebuje modernizovat, aby nezaostával za globálním rozvojem informační společnosti a nové ekonomiky. V porovnání s minulými lety je také třeba objektivně poznamenat, že zejména základní a střední školství bylo v centru pozornosti vlády a v tomto směru se snažila učinit maximum důležitých kroků. Například větší podpora oproti minulým letům získala koncepce dalšího rozvoje středního odborného školství, zejména učňovského. Také snaha zavést do vzdělávacích programů škol tzv. rámcové učební plány, kdy by si část výuky mohla obsahově volit a utvářet každá škola podle potřeb svého regionu i rozvoje konkrétního oboru, znamená jistě posun k modernizaci výuky a jejímu těsnějšímu sepětí s trhem práce.

Ve znamení reformy státní správy

Celkově však byl vývoj školství v roce 2001 výrazně poznamenán probíhající reformou veřejné správy a převodem kompetencí z ministerstva školství a okresů na nově zřizované kraje. Pod kraje nově spadají střední školy, základní školy jsou většinou spravovány obcemi. Tato historicky důležitá změna přinesla však také řadu nejasností týkajících se především toho, jak budou školy delimitovat majetek, jak budou řízeny a hlavně financovány. Proto je i celý rok 2001 ve znamení reorganizace školského systému, což přináší řadu problémů. Ty nejzávažnější se týkaly financí. V důsledku toho, že školy i kraje se fakticky celý rok učily nově spolupracovat a vymezovat své pravomoci a kompetence, poněkud se utlumil proces tzv. optimalizace sítě škol, tj. slučování nebo i rušení přebytných kapacit. Tento problém budou muset kraje brzy řešit, protože demograficky ubývá počet žáků a v řadě případů přebývá kapacita školských zařízení, nebo je nedostatečně využívána kapacita, která by mohla sloužit k uspokojení potřeb trhu práce. Očekává se, že v tomto procesu po zřízení krajů budou mít větší slovo, než tomu bylo minulá desetiletí, vedle úředníků příslušných orgánů v krajích také sociální partneři a podnikatelská sféra.

Se zákonem neuspěli

Rok 2001 byl pro vývoj českého školství dalším z řady těch, kdy se sociálně demokratická vláda snažila realizovat myšlenky tzv. Bílé knihy (neboli Národního programu rozvoje vzdělávání v ČR), kterou na základě veřejných diskusí na sklonku roku 2000 dokončila a předložila jako střednědobou koncepci pro další vývoj školské soustavy. I když jde po deseti letech o konečně ucelenou vzdělávací koncepci uvažující v evropských souvislostech a i když pedagogická veřejnost přijala myšlenky Bílé knihy vcelku pozitivně, nebylo možné sebelepší záměry rozvoje vzdělávání u nás začít uplatňovat bez legislativního rámce, který by umožnil uskutečňovat změny navržené v Bílé knize. Šlo zejména o stanovení nových pravidel fungování a financování jednotlivých typů škol, jejich vzájemné provázanosti a přístupnosti pro žáky a definování jejich kompetencí. Součástí proměn naší vzdělávací soustavy měly podle Bílé knihy být i principy vzdělávání, které by naši školu a systém dalšího (celoživotního) vzdělávání přiblížily zemím Evropské unie. To vše měl legislativně obsáhnout tzv. nový školský zákon, který vláda předložila Parlamentu k projednání, ale který byl v červnu 2001 vládě vrácen k přepracování. Opozice na něm zejména kritizovala fakt, že namísto problémům vzdělávání se zákon věnuje otázkám vzdělávacích institucí, dále že neurčitě vymezuje právní subjektivitu jednotlivých škol (zavádí nejasný pojem tzv. školská právnická osoba). Opozici se nelíbil ani způsob financování škol, snaha rušit víceletá gymnázia a snaha postavit soukromé školství na okraj celého systému.

X. Občan a společnost

Dalším bodem střetu vládního návrhu a opozičních poslanců se stalo nové pojetí maturitních zkoušek, kterým se měla od roku 2004 zavádět státní část maturity, jež by byla standardizovaná a umožňovala by srovnávání kvality výuky na školách. Svým způsobem by mohla pro vysoké školy být určitým měřítkem úrovně uchazečů. Vláda se do konce volebního období pokusí přepracovaný zákon znovu předložit, aby reforma školství mohla být vůbec zahájena. Zda bude přijat je však věštěním ze skleněné koule.

Internet do škol

Mediálně velmi sledovanou kauzou se v roce 2001 stal i grandiózní vládní projekt Internet do škol, který v rámci Státní informační politiky ve vzdělávání začala sociálně-demokratická vláda uskutečňovat. Cílem projektu Internet do škol, na který bylo vyčleněno pro dobu pěti let celkem 7 miliard Kč, je napojit každou školu v republice na internet a začít využívat internetu jako prostředku výuky a vzdělávání. Cílem projektu je proto i vyškolení učitelů pro práci s informačními technologiemi a pro jejich využívání ve výuce jednotlivých předmětů. Pilotní projekt, kterým mělo projít na podzim 2000 několik desítek škol, skončil předčasně.

Samotný projekt byl zahájen v roce 2001. Začal zásadním sporem o to, zda mají školy dostat určité prostředky a samy si školu vybavit počítači a připojením k internetu, nebo zda má být vše učiněno celoplošně jedním generálním dodavatelem. Zvítězila druhá varianta a bylo vyhlášeno výběrové řízení na generálního dodavatele. Tento přístup kritizovala opozice, nicméně výběrové řízení proběhlo. Bylo však zpochybňováno a skončilo několikaměsíčním odvoláváním účastníků výběrového řízení u Úřadu pro hospodářskou soutěž. Verdikt úřadu byl znám na podzim 2001, vítězem výběrového řízení bylo potvrzeno úřadem jako generální dodavatel konsorcium (seskupení) společností AutoCont On Line – Český Telecom. Ke konci roku 2001 měl projekt Internet do škol několikaměsíční zpoždění, nicméně podle mimisterstva školství by měla být ještě šance do konce roku 2001 vyčerpat prostředky uvolněné na projekt pro rok 2001. Do r. 2003 by měly být všechny školy v ČR napojeny na internet. Na realizaci dodávek pro školy generálním dodavatelem bude dohlížet generální auditor.

Vysoké školy ve finanční krizi

Největší střety se ve školství v průběhu roku 2001 odehrávaly o způsob financování vysokých škol. Celý rok probíhá jako boj o získání veřejnosti pro školné na vysokých školách. Stoupenci školného jsou zejména poslanci Unie svobody, představované konkrétně formulovanými představami v projektu Školné poslance Petra Matějů.

Po celé desetiletí se vysoké školy potýkají s nedostatkem finančních prostředků a žádají vlády o jejich zvýšení. Nebyly nikdy dostatečně vyslyšeny a podle rektorů vysokých škol činil v roce 2001 deficit ve financování vysokých škol už 6 miliard Kč. Vláda ČSSD sice vstupovala do Strakovy akademie s heslem, že vysoké školství bude její prioritou a že umožní více uchazečům na vysokých školách studovat, ale její záměr z roku 1998 přidávat vysokým školám až do roku 2001 každoročně dvě miliardy, se ukázal nerealizovatelný. I když je třeba přiznat, že v celkovém objemu finančních prostředků vynakládaných na vysoké školy byla vláda ČSSD štedřejší než vlády předchozí. Ovšem její sliby se nakonec rozešly s činy. Poslední kapkou do poháru trpělivosti rektorů vysokých škol se stalo přijímací řízení na vysoké školy v červnu 2001, kdy bylo vysokým školám přislíbeno náměstkem ministra školství navýšení prostředků o 2 miliardy Kč, aby mohly přijmout o deset až jedenáct tisíc studentů více než předtím. Ovšem dvě miliardy školy do podzimu nedostaly. Vysoké školy pohrozily stávkou, na některých dokonce proběhla stávková pohotovost. V této vyostřené situaci se nakonec ve vládním návrhu rozpočtu na rok 2002 dvě miliardy pro vysoké školy našly.

X. Občan a společnost

To je ovšem jen špička ledovce dlouhodobého problému zvaného rozvoj vzdělanosti v ČR. Na vysoké školství vynakládáme jen 0,65 % hrubého národního důchodu, zatímco průměr zemí OECD je 1,8 %. Podle mezinárodních srovnání prováděných organizací OECD také v počtu vysokoškoláků stále více zaostáváme za evropskými zeměmi. Každoročně je téměř polovina úspěšných uchazečů z kapacitních důvodů na vysoké školy nepřijata a musí volit jiné druhy studia, např. vyšší odborné školy nebo v posledním roce soukromé vysoké školy. Zaostávání v kvalitaci lidí může dlouhodobě ohrozit konkurenceschopnost země, nedostatek financí na rozvoj vysokých škol – investice a platy učitelů – může zase nebezpečně snížit kvalitu výuky. To jsou argumenty pro podporu vysokého školství a pro definitivní stanovení systému jejich financování v příštích desetiletích. Jedním z možných řešení může být podle opozice zavedení školního provázené systémem půjček a stipendií, aby se školné nemohlo stát bariérou pro sociálně slabší skupiny obyvatelstva.

Novela vysokoškolského zákona

Z mezinárodního hlediska se stala významnou událostí a impulsem pro rozvoj kvality vysokého školství v ČR Boloňská deklarace, kterou jsme podepsali. Umožňuje zavádět studijní programy, zejména bakalářské, kompatibilní s programy jiných evropských univerzit, podporuje spolupráci a výměnu studentů a učitelů na našich a evropských univerzitách, např. by mělo být běžné, aby náš vysokoškolák studoval aspoň semestr v zahraničí. A naopak. To si samozřejmě na našich vysokých školách vyžádá změnu ve struktuře a systému dosavadní výuky a mělo by to vést k zvýšení její kvality.

Jistou úlitbou pro ty, kdo straní zavedení školného, a pro uchazeče, kteří složili zkoušky na vysokou školu a nebyli z kapacitních důvodů přijati, se stala novela vysokoškolského zákona, která vstoupila v platnost 1. července 2001. Umožňuje vysokým školám otevírat v rámci programů celoživotního vzdělávání placené akreditované programy pro uchazeče o vysokoškolské studium. Za určitých podmínek, které si stanoví školy, mohou studenti těchto programů přejít do řádného studia. V akademickém roce 2001/2002 již několik vysokých škol této novely využilo. Nabídlo tuto možnost v prvé řadě těm uchazečům, kteří při přijímání na vysokou školu uspěli, ale z kapacitních důvodů nemohli být přijati.

Vedle veřejných vysokých škol fungují už druhým rokem vysoké soukromé školy, nabízející většinou bakalářské studijní programy. Celkem jich působí už 18. Také vyšší odborné školy procházejí složitým vývojem. Jejich počet – kolem 160 – už neodpovídá poptávce po tomto studiu a často ani kvalita výuky není vyrovnaná. Proto se v roce 2001 diskutuje o nutnosti jejich transformace, uvažuje se zejména o přeměně několika z nich, těch nej kvalitnějších, na neuniverzitní vysoké školy s bakalářskými studijními programy, které by vznikaly ve spolupráci vyšší odborné školy a některé univerzity v daném regionu.

Platy ve školství

Vzhledem k nedostatku financí a k problémům při sestavování deficitního rozpočtu na r. 2002 i vzhledem k nečekaným a mimořádným událostem ve světě bylo třeba ke konci roku začít posilovat jiné resorty než školství – bezpečnost, obranu. A tak nedošlo k naplnění slibů vlády o zvyšování mezd pro pracovníky ve školství. V roce 2001 vláda přidala ve školství na mzdách v průměru o 14 %, ale další očekávané 10% navýšení se v nové úpravě návrhu rozpočtu na rok 2002 posunulo z ledna na duben 2002.

Ve školství pracovalo v 1. pololetí 2001 277 tisíc zaměstnanců s průměrným měsíčním platem ve výši 12 681 Kč. Z tohoto počtu je 65 %, tedy 180 tisíc pedagogických pracovníků, s průměrným měsíčním platem ve výši 14 731 Kč a 35 %, tedy 97 tisíc nepedagogických pracovníků, s průměrným měsíčním platem ve výši 8895 Kč. Jsou to zaměstnanci škol a školských zařízení regionálního školství a veřejných vysokých škol.

X. Občan a společnost

Počty žáků a učitelů

Ve školním roce 2001/2002 nastoupilo do přibližně 7000 základních, středních a speciálních škol, odborných učilišť a středních odborných škol ČR téměř 1 667 000 žáků a studentů. Přibližně 1 128 000 dětí se vzdělává v 5537 základních a speciálních školách, 539 000 mladých lidí studuje v 1740 středních školách, středních učilištích a středních odborných učilištích. Povinnou školní docházku zahájilo asi 100 000 prvňáčků. Přes 200 000 pedagogů stálo za katedrami českých škol, z toho více než 144 000 jsou ženy. Pokud jde o věkovou strukturu pedagogických sborů – na základních školách převažuje věková kategorie 30 – 39 let, 40 – 49 let (obě po 27 %), na středních školách je nejsilněji zastoupena věková skupina 40 – 49 let, a to je 32 %. Věková kategorie 50 – 59 let tvoří 25 %, celkový podíl nejmladších učitelů do 29 let ve všech typech škol přestavuje 12 %. Ve srovnání s loňským rokem došlo k posílení věkové kategorie 40 – 49 let na úkor nejstarší věkové kategorie 50 – 59 let (loni 27 %), podíl nejmladších učitelů klesl o 1 % (loni 13 %).

Alena Kazdová, Hospodářské noviny

Justice a vězenství

Česká justice v roce 2001 zaznamenala podstatný posun v probíhající reformě soudnictví. Její významnou součástí je novela občanského soudního řádu, která je účinná od 1. ledna 2001. Přináší zrychlení občanského procesu tím, že například nutí účastníky předkládat důkazy již v první instanci a v období před hlavním líčením a v hlavním líčení. Novela také zrušila krajské obchodní soudy a jejich soudce i s případy začlenila ke krajským soudům (Městskému soudu v Praze). Dalším krokem k zlepšení vymáhání práva je zákon o soudních exekutorech, který nabyl účinnosti 1. září 2001. Na jeho základě vzniklo víc než sto exekutorských úřadů. Ty vymáhají pohledávky vedle vymahatelů, kteří působí v justici. Koncem roku byla ustavena profesní komora soudních exekutorů.

Reforma justice pokračuje v podobě nových zákonných předloh. Parlament přijal tzv. soudcovské zákony, které mimo jiné nařizují pravidelné prověřování soudcovských kvalit. Ze zákona vzniká Justiční akademie, která bude umístěna ve Stráži pod Ralskem. Ta bude zajišťovat povinné další vzdělávání soudců a státních zástupců. Podle mínění pozměňovacího návrhu, který zazněl ve sněmovně, bude o vzdělávání soudců také pečovat Nejvyšší soud v Brně.

Sněmovna začala projednávat nový správní řád a nový soudní správní řád. Podle návrhu bude správní soudnictví organizováno ve dvoustupňové soustavě. V první instanci správní věci rozhodují správní senáty u krajských soudů a ve druhé Nejvyšší správní soud se sídlem v Praze. Na správní soudnictví navazuje kompetenční zákon, který upravuje spory mezi orgány státní, ale i místní správy ohledně pravomocí.

Moderní evropský proces je v českém právním řádu zakotven novelou trestního řádu, která je účinná od 1. ledna 2002. Rozšiřuje možnosti použít alternativní tresty a zkracuje přípravné řízení. Dokazování bude přeneseno před soud do hlavního líčení. Díky novele trestního řádu má přijít ke slovu mediační a probační služba.

Zcela novou kategorií v soudní soustavě by měl přinést očekávaný zákon o soudnictví nad mládeží. Mladiství mají mít tzv. své soudce, kteří jsou specializovaní a věnují se mladému delikventovi ve všech kauzách, které s ním budou souviset.

Nadále zůstává osm soudních krajů, které v některých případech nekopírují krajské zřízení. Proto Ministerstvo spravedlnosti zřídí pobočky krajských soudů v nynějších krajských městech, pokud tam nebyly.

X. Občan a společnost

Velkým investičním počinem je projekt Justičního paláce v Praze na Míčáncích. V komplexu budov, ve kterých působila policie, má být soustředěna veškerá soudní moc z Prahy. Reforma justice bude v závěrečné fázi obsahovat zcela nové úpadkové právo a velké kodifikace občanského a trestního práva. V Parlamentu se sešlo několik zákonných iniciativ, které směřují ke vzniku nové právní profese tzv. registrátorů. Ti by měli převzít funkci obchodního rejstříku.

Vězeňství stále vykazuje vysoký počet vězňů ve věznicích. Podle vládní zprávy je to 210 vězňů na 100 000 obyvatel. Ubytovací kapacity neumožňují splnit podmínku 3,5 metru čtverečního na vězně. K tomu se vážou nevyhovující hygienické i sociální poměry ve věznicích a vazebních věznicích, které plynou ze společného ubytování.

Problémem zůstává také nízká zaměstnanost odsouzených. Toto vše je důsledek dlouhodobého podfinancování potřeb českého vězeňství. Řešení pro neutěšenou situaci ve vězeňství má přinést novela trestního řádu, která nabývá účinnosti 1. ledna 2002. Ta by měla dát zelenou alternativním trestům a mediaci i probačnímu dohledu. Tím by se počet vězňů ve věznicích neměl dál zvyšovat.

Marie Volková, Hospodářské noviny

Bezpečnost a kriminalita

Za uplynulých jedenáct měsíců loňského roku poklesla ve srovnání se stejným údobím roku 2000 kriminalita o 8,19 procenta. Policie eviduje celkem 330 726 trestných činů. Jediný výrazný nárůst policisté zjistili v oblasti rasově motivovaných trestných činů.

Objasněnost případů se zvedla o 2,54 procenta na 46,71 procenta. Toto číslo je srovnatelné s počty objasněných případů ve vyspělých zemích Evropské unie.

Pozitivně lze hodnotit také to, že k poklesu kriminality došlo na území všech správ krajů Policie České republiky. Vyšetřovatelé do konce loňského listopadu stíhali 119 327 osob.

Pozitivní trend zaznamenali experti na bezpečnostní problematiku v kolonce škody způsobené trestnou činností. V loňském roce dosáhly téměř 37,8 miliardy korun, což oproti loňským 60,4 miliardy představuje výrazný pokles. Policii se také podařilo zajistit větší množství majetku získaného nezákonným způsobem. Zatímco v roce 2000 se podařilo zadržet majetek v celkové výši 235 miliónů, loni se cena zjištěného majetku už přeskočila hranici jedné miliardy: 1,11 miliardy korun.

Z hlediska struktury trestné činnosti se na celkovém počtu nejvíce podílejí pachatelé majetkových deliktů: Loni se proti zákonům prohřešili celkem 235 686krát. Toto číslo představuje 71 procent veškeré evidované kriminality.

Přes vysoká čísla i tohoto druhu trestné činnosti začalo ubývat, pokles činí necelých deset procent. Pokles zjištěných případů provází i klesající křivka škod, z roku 2000 11,5 miliardy na 9,46 miliardy korun. Ochránci zákona zjistili pokles také u dalších frekventovaných druhů nezákonného počínání: krádeží vloupáním (o 14,28 procenta), krádeží prostých (o 7,59 procenta), krádeží kapesních (o 5,59 procenta), krádeží do bytů (o 14,8 procenta), do chat (o 15,78 procenta). Klesající tendenci má i křivka zjištěných krádeží dvoustupňových motorových vozidel (o 5,5 procenta) a krádeží věcí z automobilů (o 14,13 procenta). Policisté letos zaznamenali 216 vražd (o 34 méně než v předchozím roce) s nejčastějším motivem osobních neshod. Téměř desetiprocentní podíl na celkové kriminalitě zaujímají hospodářské delikty (32 482 případů). Zde zaznamenali statistici opět pokles o 8,85 procenta. Zatímco podíl na celkové trestné činnosti je téměř zanedbatelný, výše škod zaujímá na pomyslném žebříčku místo první, přibližně 71 procent – 27,05 miliardy Kč). K největším škodám došlo v rámci podvodů, úvěrových podvodů a poškozo-

X. Občan a společnost

vání věřitele. Policie se loni zabývala celkem 4138 drogovými delikty. Také zde došlo k poklesu četnosti, o 35 kauz méně.

Trestných činů hanobení národa, rasy a přesvědčení, podněcování k národnostní a rasové nenávisti a podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka přibýlo. Vyšetřovatelé se zabývali 324 případy, což je o 69 záležitostí více než v předchozím roce. (veškeré grafy jsou k dispozici na webových stránkách Ministerstva vnitra: www.mvcr.cz)

Jan Hrbáček, Hospodářské noviny

Armáda

Změny na postu ministra obrany a shoda širokého politického spektra na výstavbě plně profesionální armády byly nejvýznamnějšími událostmi, které ovlivnily resort v roce 2001.

O odvolání ministra Vladimíra Vetchého se v médiích spekulovalo zhruba od poloviny roku 2000, premiér Miloš Zeman do poslední chvíle personální změny ve vládě odmítal. Z několika kandidátů byl vybrán Jaroslav Tvrdík, bývalý ředitel Vojenských a lázeňských rekreačních zařízení, od prosince 2000 ekonomický náměstek ministra obrany. Prezident Václav Havel jmenoval Tvrdíka ministrem začátkem května 2001. Odchod Vetchého byl v pořadí desátou personální změnou ve vládě ČSSD od července 1998, kdy se ujala moci. Důvodem odvolání Vetchého byly zejména nedostatky v hospodaření resortu. Přestože Vetchý zdědil některé problémy z minulosti (modernizace tanku T-72 nebo nákup 72 podzvukových bitevníků L-159) nepodařilo se mu je řešit. Generální tajemník NATO George Robertson při své únorové návštěvě Prahy naznačil, že jako spojenec se Česko v alianci zatím neosvědčilo. Ekonomický systém resortu se ocitl v rozkladu a jeden z pilířů NATO – systém plánování, programování a rozpočtování – reálně neexistoval. Vedle toho generální štáb od roku 2000 otevřeně vytýkal vedení ministerstva, že od něj nemá politické zadání a ustavil generálskou radu, která měla předložit hlavní obrysy plně profesionální armády. Rovněž se nepodařilo reformovat vojenské školství a resort nadále provázely skandály kolem nevýhodných zakázek (nákup vadných raket pro vrtulníky Mi-24).

Tvrdík si stanovil několik priorit: 1. zahájení zásadní reformy ozbrojených sil, 2. odstranění duplicit a neefektivnosti se zaměřením na ministerstvo, generální štáb a přímo podřízené útvary a zařízení včetně příspěvkových organizací, 3. reforma vojenského školství, 4. maximální urychlení odprodeje přebytečných zásob, nemovitostí a materiálu, 5. ekonomika a 6. sociální zabezpečení zaměstnanců.

Prezident Havel při jmenování Tvrdíka řekl, že je to mladý, energický muž, kterého resort potřebuje. Premiér Zeman oznámil, že nový ministr dostal za úkol vypracovat do tří měsíců koncepci plně profesionální armády. Tento krok do té doby sociální demokraté odmítali a přikláněli se k částečné profesionalizaci vojsk. S nápadem plně profesionální armády přišla v roce 1998 ODS, čtyřkoalice nebyla proti. U vojáků z povolání nalezl tento záměr jednoznačnou podporu, stejně jako u veřejnosti.

Koncem srpna 2001 schválila vláda Analýzu požadovaných schopností, cílové struktury a složení ozbrojených sil, takzvanou reformu armády. Předložil ji vládní zmocněnec Jaroslav Škopek. Na jaře 2002 by měla na materiál navázat Koncepce výstavby profesionální armády, která má obsahovat konkrétní počty osob a techniky, závazné akviziční plány i modernizační programy se střednědobým a dlouhodobým výhledem. V tomto směru se předpokládá změna investičních priorit s tím, že v první skupině je výstroj a výzbroj jednotlivců, nákup nákladních automobilů nebo trenažérů. Ve druhé skupině (má být zahájena v roce 2005) je mimo jiné modernizace tanku T-72 a dělostřelečtva a teprve ve třetí, poslední skupině modernizačních programů se počítá s pořízením nadzvukových letounů.

X. Občan a společnost

Podle předpokladů vlády, které našly podporu u prezidenta i politických stran s výjimkou KSČM, se s ustavením plně profesionální armády počítá od roku 2007. Poslední branci by tak měli nastoupit základní službu v lednu 2006. Branná povinnost bude nadále zachována. Na rozdíl od současnosti si každý odvedenec bude moci vybrat mezi několikaletou kariérou vojenského profesionála nebo závazkem u dobrovolných záloh. Zbýlí branci by měli absolvovat krátký výcvik a mělo by se s nimi počítat pouze při ohrožení státu nebo v případě války. Bývalí vojáci z povolání by naopak museli narukovat kdykoliv a tvořili by aktivní zálohy.

Záměr výstavby profesionální armády počítá se zachováním stávajících obranných výdajů, které tvoří 2,2 procenta hrubého domácího produktu. Budoucí armádu by mělo tvořit 34 000 až 36 000 profesionálních vojáků a deset tisíc občanských zaměstnanců. Resort obrany by tak oproti současnému stavu zeshťlhel o 22 tisíc vojáků základní služby, pět tisíc vojáků z povolání a deset tisíc občanských zaměstnanců. Řada měst a obcí se bude muset rozloučit s vojenskými posádkami, kterých si z nynějších 139 chce armáda ponechat pouze 42. Svaz měst a obcí proto zahájil s ministrem Tvrdíkem jednání, která mají vést ke zmírnění ekonomických dopadů.

Předseda Poslanecké sněmovny a smluvně-opoziční ODS Václav Klaus prohlásil, že reformu armády by volební rok 2002 neměl ovlivnit. Reformu označil Klaus za zásadní s tím, že úkolem Parlamentu i opozice je nalézt pro ni pochopení, včetně ekonomických nároků.

V souvislosti s teroristickými útoky na Spojené státy nabídlo Česko v rámci aliance, že poskytne do operace spojenců proti terorismu 6. polní nemocnici, 9. rotu chemické ochrany a 6. skupinu speciálních sil. Zároveň byl nabídnut i vojenský dopravní letoun Tu-154, o němž vzápětí NATO projevilo zájem. Letoun operoval zejména nad západní Evropou. Začátkem října 2001 požádaly USA o vojenskou pomoc, konkrétně o poskytnutí 9. roty chemické ochrany. Jejich zhruba 160 příslušníků by tvořilo jádro praporu o síle 300 osob. Vláda se žádostí souhlasila. Představitelé resortu odmítli prozradit místo určení jednotky s tím, že operace bude teprve naplánována. Spekulovalo se o Afghánistán, případně okolních zemích a Iráku. Ministr Tvrdík naznačil, že jednotka nemusí být nakonec vůbec nasazena.

Česká armáda ukončila na podzim 2001 po šesti letech svoji účast v operacích NATO v Bosně a Hercegovině. Představitelé resortu oznámili, že Česko se více zapojí do mise KFOR v Kosovu, a to i s ohledem na úsporu finančních prostředků, protože účast v obou misích zároveň je velmi nákladná. V této souvislosti se objevily názory, že případné dlouhodobé zapojení do operací na udržení míru a stability v Afghánistánu by mohlo armádu finančně zruinovat.

V lednu 2001 zaslalo Ministerstvo obrany výzvy pěti západním zbrojovkám, které projevily zájem o dodávku nadzvukových letounů. Vláda tak zahájila dlouho očekávané výběrové řízení. Výzvu obdrželo britsko-švédské konsorcium BAE Systems/Saab (JAS-39 C, D Gripen), evropská EADS (Eurofighter 2000 Typhoon), francouzská Dassault Aviation (Mirage 2000-5) a americké společnosti Boeing (F-18 E/F Super Hornet) a Lockheed Martin (F-16 C, D), respektive vláda Spojených států, která kontroluje veškerý vývoz speciální techniky ze země. Koncem května z tendru nejprve odstoupily USA, vzápětí i EADS a Dassault Aviation. Nabídku předložily pouze BAE Systems se Saabem. Spojené státy svoje rozhodnutí oficiálně zdůvodnily tím, že odmítají předložit nabídku v češtině a českých korunách. V americkém tisku se spekulovalo o tom, že soutěž je neprůhledná a nahrává BAE Systems se Saabem. Patnáctičlenná komise pro posouzení jediné nabídky v září oznámila, že tendr byl uzavřen. Ministři financí, průmyslu a obchodu, zahraničních věcí a obrany v říjnu předložili vládě konečnou zprávu. Kabinet poté konstatoval, že BAE Systems a Saab splnily všechny požadavky. Rozhodnutí o vítězi mělo padnout do konce listopadu. Termín nebyl dodržen. Lockheed Martin nabídl koncem září vyměnit 24 stíhaček F-16, původně vyrobených pro Pákistán, za stejný počet podzvukových bitevníků L-159, o nichž armáda prohlásila, že je nepotřebuje.

Podobně jako v uplynulých letech provázely resort havárie letounů. Začátkem února se zřítíl vrtulník W3-A Sokol při plánovaném návratu přistání pomocí autorotace. Dva piloti byli těžce zraněni, třetí člen posádky lehce. V srpnu havaroval půl kilometru od pelhřimovského sídliště cvičný proudový stroj L-39 Al-

X. Občan a společnost

batros, jehož pilot, který prováděl nepovolené akrobatické prvky, na místě zahynul. V říjnu se zřítil vrtulník Mi-8S s dvanácti osobami na palubě, včetně kosmonautů Eugena Cernana a Vladimíra Remka. Pět členů posádky utrpělo těžká zranění. Příčinou nehody byla závada palivového systému.

Na vlastní žádost odešel v září 2001 po čtyřech letech, což je obvyklá funkční doba v alianci, z funkce velitele vzdušných sil Ladislav Klíma. Nahradil ho dosavadní 1. zástupce náčelníka generálního štábu František Padělek.

Pavel Otto, Hospodářské noviny